

LEVENDE

NATUR

NR. 3, SEPTEMBER 1991

Afrikas vilde dyr

skal reddes

Læs side 12-17

Døden på dåse

Om den virkelige pris på
dåsetun

Læs side 7-9

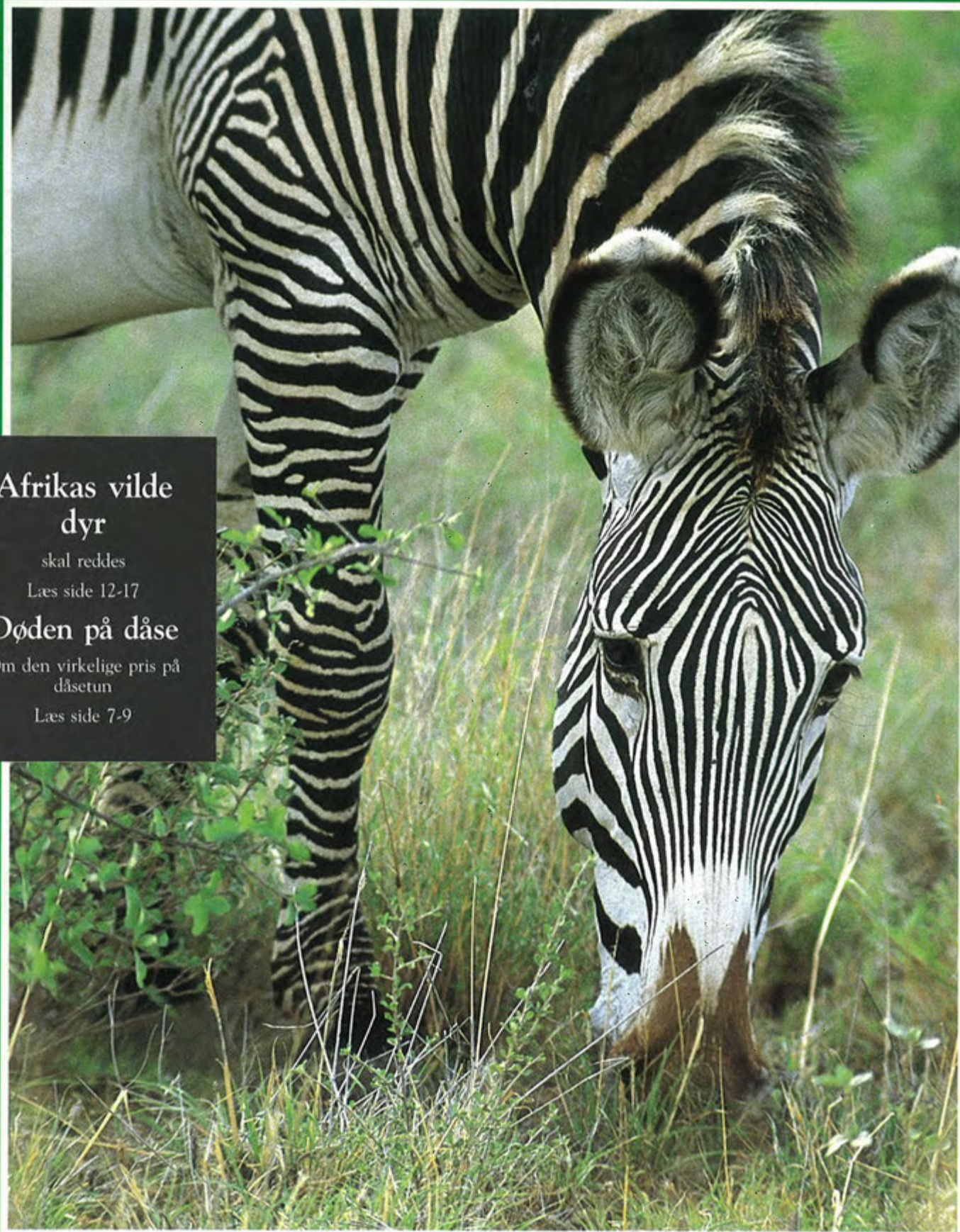

Foto: Haanse Lindemann

Forsiden

Grevys zebra med de smalle striber og brede ører er den smukkeste af Afrikas tre stibede heste. Den lever nord for ækvator på den tørre savanne, og den er ved at være et sjældent dyr. Læs om zebraer og mange andre af Afrikas vilde dyr på side 12-17.

Indhold:

Leguaner kan redde regnskoven	4
Døden på dåse	7
Panda Prisen 1991	10
Afrikas vilde dyr	12
Flotte WWF-plakater	18
Naturnoter	19
Noter om WWF	20
Brevkassen	21
Det grønne kontor	23
Derfor støtter jeg	24

Levende Natur

Tidsskrift for international naturbevarelse

Udgivet af
WWF Verdensnaturfonden
Ryesgade 3 F
2200 København N
Tlf. 35 36 36 35
Giro: 5 00 20 01

Ansvarshavende redaktør
Anne-Marie Mikkelsen (DJ)

Redaktion
Generalsekretær Lene Witte
Lic.scient. Tommy Dybbro
Cand.mag. Karin Sandvad
Mag.art. Kim Carstensen

Grafisk produktion
Johnsen+Johnsen a/s

Lay-out og tilrettelæggelse
Per Zornig

Levende Natur er trykt på
ikke-klorbleget miljøvenligt papir
ISSN 0108-7991

Det mener WWF Verdensnaturfonden:

Vi misbruger naturens ressourcer

Der er mange gode grunde til at være bekymret over ødelæggelsen af naturen omkring os. En af dem er den fare, som ødelæggelsen udgør for os selv: Hvis vi fortsætter med at forringe den biologiske diversitet – udrydde planter og dyr i massevis – ødelægger vi vores eget eksistensgrundlag på Jorden.

Vi kan ganske enkelt ikke overleve på planeten uden den mangfoldighed af dyr og planter, som vi deler den med. Det er for så vidt ikke noget nyt: Det er blevet sagt mange gange, og personer i magtfulde stillinger rundt om i verden ved det også.

Alligevel fortsætter vi med ødelæggelserne, som om intet var hændt. Vi bliver ved med at sætte kortsynede hensyn – som f.eks. ønsker om større forbrug af naturgoderne – foran de langsigtede hensyn til vores egen og vores medskabningers overlevelse.

I dette nummer af *Levende Natur* er der flere eksempler på en sådan kortsigtet overudnyttelse af værdifulde naturressourcer. Et af dem er fiskeindustriens drivnet.

De koster hundrede tusinder af hvaler, havskildpadder og fugle livet. Dertil kommer alle de mange forskellige fisk, der fanges i drivnettene, men som fiskeindustrien ikke er interesseret i. Også det bytte, fiskeindustrien går efter – tun, laks og blæksprutter – er i fare for at blive udryddet af de alt for effektive net.

Danmark er den største fiskerination i EF-sammenhæng. Vi har derfor et væsentligt ansvar, når der til efteråret skal tages stilling til anvendelse af drivnet i EF-havet. Hidtil har Danmark afvist et forslag om, at drivnet ikke må være længere end 2,5 km. Det sker ud fra hensynet til de bornholmske laksefiskere, der netop bruger drivnet i Østersøen. Det er på tide, at Danmark ændrer indstilling: Fortsætter drivnetfiskeriet i EF-havet som nu, vil det gå hårdt ud over både de arter, der fiskes efter, og dem, der ender som bifangst.

Vi har ganske enkelt ikke råd til at fortsætte med udplyndringen af havets ressourcer.

Panda Prisen 1991

I år går Panda Prisen til bevarelse af de gamle, danske husdyrracer. Mange af dem er ved at forsvinde, men på herregården Oregaard på Fyn sørger Danmarks Husdyrpark for at bevare så mange af de gamle husdyrracer som muligt. Her er det et par sjældne jyske heste, der hjælper med til at drive gården.

Læs om Panda Prisen og de gamle, danske husdyr på side 10-11.

WWF – World Wide Fund for Nature – er en privat og uafhængig international miljøorganisation, som arbejder for at løse globale natur- og miljøproblemer. WWF har afdelinger i 28 lande, og WWF Verdensnaturfonden er den danske afdeling. Formålet med WWF's arbejde er at bevare naturens mangfoldighed (den biologiske diversitet), at sikre at udnyttelsen af naturens ressourcer sker på en bæredygtig måde og at bekæmpe forurening og unødigt forbrug af ressourcer og energi.

Leguaner kan redde regnskov

Den grønne leguan i Central- og Sydamerika er truet af udryddelse. Den er truet af jagtpres og fordi den regnskov, den lever i, forsvinder. Men ved at overtale bønderne til at holde leguaner – »træernes høns« – kan man få dem til at holde op med rydde regnskoven. Det er baggrunden for Projekt Grøn Leguan, som WWF støtter i Costa Rica. Journalist Chris Sørensen har besøgt projektet

Tekst: Chris Sørensen
 Foto: Jens Munk

Skællet hud skraber lærmende mod de lave zink-indhegninger inde i buret. Lange sribede slangeagtige haler danner zig-zag-mønstre i sandet.

Leguanerne er på vej væk. De er lynhurtige, spækket med energi, som de koldblodede dyr har tappet fra solen. Vi har forstyrret deres skygge-hvile. En stor orange papaya-frugt får dem til at glemme deres frygtsonhed. De kravler grådigt rundt mellem hinanden og stiller sig på bagbenene for at få den saftige frugt.

I mange centralamerikanske lande betragtes leguanen selv som en lækkerbisk. Og det er sammen med rydningen af regnskoven en af grundene til, at leguanen er truet af udryddelse.

På leguan-farmen i Orotina, ca. 80 kilometer fra hovedstaden San Jose i Costa Rica, er der godt 4000 leguaner i alle størrelser. En god begyndelse, når det gælder om at genoprette en truet be-

stand. Men det er ikke det eneste formål med farmen. Det handler nemlig også om at redde regnskoven og give en fattig befolkning mad i munden.

Leguanfarmen er en forsøgsstation, som beskyttes grundigt mod uvedkommende. Den drives af doktor Dagmar Werner, og projektet støttes af WWF Verdensnaturfonden.

»Bevaring gennem produktion«, kalder Dagmar Werner leguan-farmen. Hun er netop ankommet for at møde os – forsinket. Som en hvirvelvind farer den slanke, drengeklippede kvinde rundt og hilser højlydt på de mænd, der er i færd med at fremstille bure til leguanerne. De får et venskabeligt klask på skulderen. Og så får hun tid til at hilse på de danske gæster.

Landbrug uden at ødelægge

Dagmar Werner er hurtigt inde i en talestrøm af visioner, tanker og meninger.

– Det skal være muligt for bønderne at drive landbrug og leve af det – uden at ødelægge skoven, siger hun.

Midlet er leguanerne. Bønderne skal lære at holde leguaner – ligesom at have en ged i baghaven. Men de skal ikke have leguaner for at bevare arten. De skal kunne leve af den.

Bønderne skal plante træer for at få leguanen tilbage. Leguankødet kan de så selv spise eller sælge af. Det samme gælder frugten fra de træer, der skal plantes. Indtægten finansierer træplantningen. Altså bevaring gennem produktion.

– Bevaring i sig selv har ingen mening i et land, hvor mennesker ikke har mad nok, og her i Centralamerika er folk meget, meget fattige, siger Dagmar Werner.

Hugge-ned metoden

I mange tropiske områder får folk ikke mad nok. Det skyldes til dels, at de er afhængige af hugge-ned-og-brænde-af metoden. For

Ignatio var ellers i færd med at hvile sig. Men så blev han tiltrukket af en saftig papaya, som han er ved at guffe i sig. Han er det største dyr på leguan-farmen i Orotina, Costa Rica.

at få plads til afgrøder »slagtes« regnskoven. Men det fører til at jordens næringsstoffer skylles bort af den voldsomme tropiske regn. Resultatet er ringe udbytte fra markerne.

Den eneste mulighed bønderne har er at fælde mere skov og flytte fra sted til sted. Som regel ender det ødelagte land i hænderne på store kvægfarmere, der bruger områderne til græsning – så længe der er mulighed for at gro græs på den udvaskede jord. Kødet sælges overvejende til udlandet – prisen er for høj til, at det kan afsættes på hjemmemarkedet. Til gengæld giver det hård valuta til landet.

– Jeg er ligeglad med hård valuta – det kan ikke spises. Vil man absolut have valuta til lan-

det, jamen, så lad bønderne sælge leguan-skind, siger Dagmar Werner.

Hun har allerede bevist, at leguan-farme er økonomisk og socialt fornuftigt.

– For syv år siden bad Smithsonian Institute mig om at stå for et leguanforvaltnings-projekt i Panama. Projektets formål var at udvikle metoder til at bevare dyrelivet og skovene – og samtidig forbedre vilkårene for befolkningen

– Det var ikke nogen let opgave – bl.a. var modstanden blandt andre leguan-forskere stor. De havde ingen tiltro til, at man sådan kunne kombinere leguan-bevarelse med udnyttelse af dyrene.

Men i Dagmar Werner havde Smithsonian fået en forsker, der var villig til at gå imod strømmen.

Gode resultater

Hun startede med at indsamle nogle dusin hunner. De blev taget til et naturligt redested udenfor Panama City. De lagde æg – som det var næsten håbløst at finde. Området måtte graves op i flere omgange, før Dagmar Werner havde fundet sine 700 æg. Leguanerne havde nemlig gravet lange, indviklede gangsystemer ned til rederne.

Æggene tog Dagmar Werner med til byen, hvor de blev klækket i en lejlighed. Med hundrede af små leguaner som basis, designede og byggede hun sin første leguan-farm. Hun skabte kunstige reder af ler eller cement, så æggene var til at få fat på – en betingelse for projektets succes.

På seks måneder havde de små leguaner fordoblet deres størrelse. Flere end halvdelen blev kønsmodne i to-tre års alderen – ca. et år tidligere end i naturen. Næsten 100 pct. overlevede. I naturen oplever kun de færreste deres to års fødselsdag.

Til Costa Rica

På det tidspunkt fik Dagmar Werner et tilbud fra Costa Rica, der ønskede hende som underviser i naturvidenskab på National University. Hun tog mod tilbudet og flyttede sig selv og 1200 leguaner til Costa Rica.

Leguan-farmen i Orotina er kun begyndelsen. Dagmar Werner regner med at komme op på mindst 20.000 leguaner i løbet af få år.

Dagmar Werner viser en af de store leguaner frem: Lorenzo. Han og hans artsfæller er en sund lækkerbissen i mange centralamerikanske lande. Men rydningen af regnskove truer leguanernes eksistens.

Næste trin i projektet er at overbevise bønderne om, at leguan-hold er en god forretning. Og det bliver den vanskeligste opgave, mener Dagmar Werner.

Leguankød er sundt

Rent ernæringsmæssigt er det godt at spise leguaner. Deres kød indeholder masser af protein og kun lidt fedt. De er også billige at holde: En leguan spiser mindre på tre år end en kylling gør på tre måneder. Til gengæld vokser de koldblodede leguan meget langsomt. Først i tre års alderen kan den »høstes«. En stor leguan vejer op mod fem kilo. Syn for sagen kan man få ved at se på Ignatio.

– Ham har vi vænnet til berøring fra han var lille, så vi har en at vise frem, fortæller den daglige leder af farmen, Yara Cerrud, der har været med fra starten i Panama.

Ignatio er OK. Ellers ser disse overdimensionerede firben ikke specielt venlige ud. Snarere tværtimod: De har lange kløer på poterne og et stirrende blik. De er skællede. Ikke særligt appetitlige, set med vores øjne.

Men Yara Cerrud forsikrer os, at deres farlighed svarer til en hønes. De lange kløer bruger de kun til at klatre med.

Forskerne ved ikke, hvornår bestanden af leguaner for alvor begyndte at gå tilbage. Men der er ingen tvivl om, at dyret er truet overalt i Centralamerika. Den er beskyttet i mange lande – f.eks. Panama, hvor den er fredet i yngletiden og ikke må handles.

Tidligere var der mange leguaner i Centralamerika, og de var en traditionel og værdifuld spise for den fattige del af befolkningen.

For bare 20 år siden var der leguaner til salg på ethvert marked. De kom i kurvevis, og de blev solgt som færdige retter i en

stærk krydret stuvning. Også i dag sælges der leguaner på det sorte marked – til gode priser.

– Prisen er et termometer for, hvor truet dyret er, siger Dagmar Werner. Hun er stifter af Verde Iguana (leguan) Foundation, og hun er også præsident for fonden. Den støttes af flere miljøorganisationer, bl.a. WWF.

I 1986 arrangerede WWF en workshop med Inter-American Foundation. 10 lande fra regionen deltog, og en af de største diskussioner var, hvor man skulle slippe leguanerne fri, når der var blevet avlet tilstrækkeligt mange i fangenskab. I de områder, hvor leguanen er mest truet, er der ikke meget skov tilbage. Den tidligere skov er blevet inddraget til landbrug. Og det er netop dette, der skal rettes op gennem leguan-projektet. Så det er i disse områder, der arbejdes på at slippe leguaner løs – i samarbejde med bønderne, der får leguaner stillet til rådighed, hvis de samtidig planter træer.

– Metoden kan bruges i hele regionen, fra Argentina til Mexico. Der har folk brug for mad, og skoven er truet. Og metoden kan bruges i forskellige variationer. Man kan også bruge andre dyr, siger Dagmar Werner, som fortsætter sit projekt i Orotina.

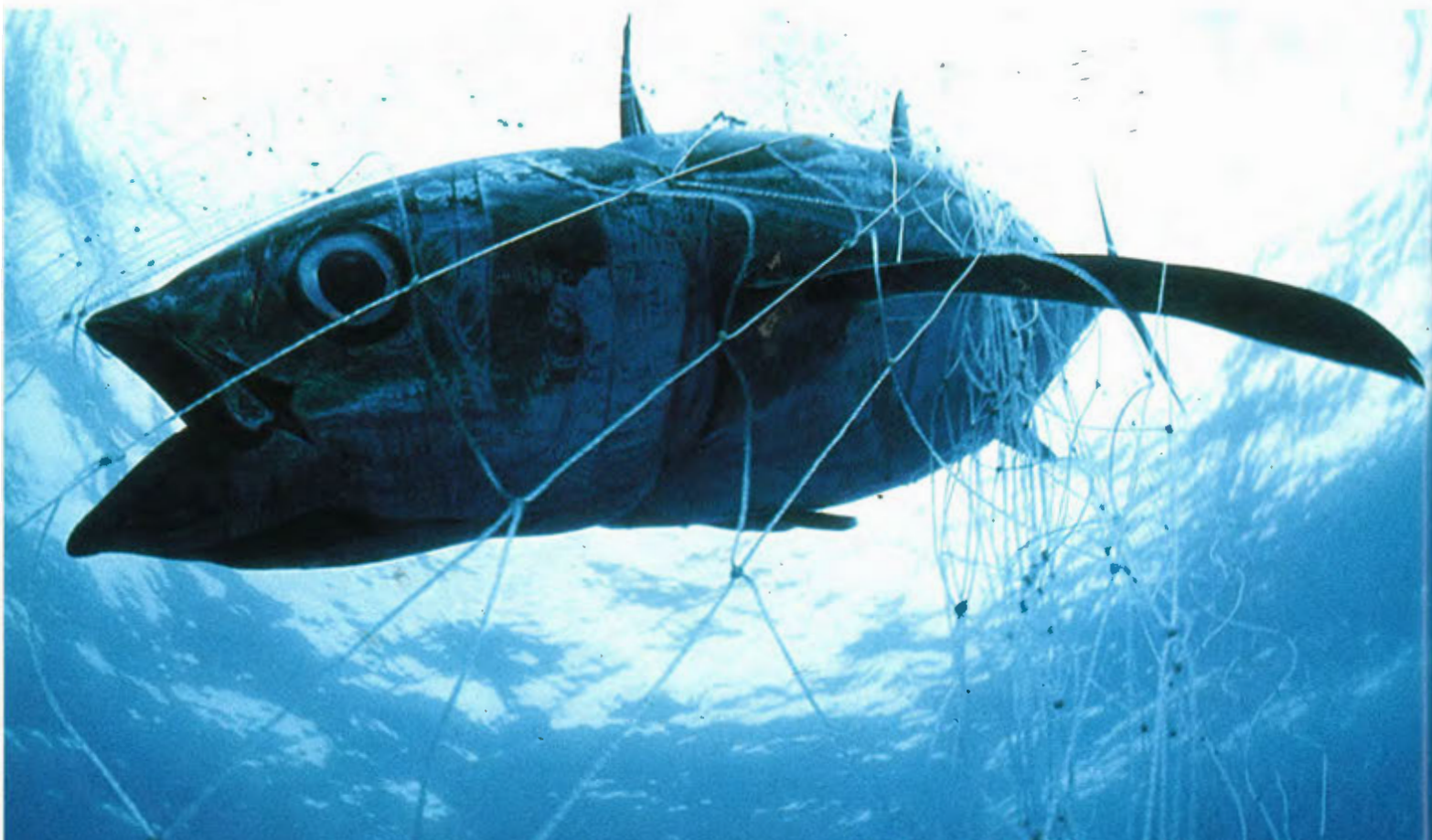
Hun er ikke sentimental, hvad angår dyrenes sidste bestemmelsestid. De må gerne ende i en gryde i Hamburg eller omsyret til en pung i København.

– Det er gennem produktion, vi kan redde leguanen. Jeg tror ikke, at leguanen alene kan redde regnskoven, men projektet kan bidrage til, at der ikke fældes så meget regnskov, siger hun.

Ignatio og hans artsfæller er sikret en fremtid. ■

Daglig leder af leguan-farmen, Yara Cerrud, fodrer Ignatio. Leguaner er nøjsomme dyr, der ikke spiser ret meget. Til gengæld vokser de heller ikke ret hurtigt.

Døden på dåse

Tun på dåse er i dag så populært som nogensinde. Industrien er i rivende udvikling – der fanges tun som aldrig før. Og hver gang, du køber en dåse tun, kan du være næsten sikker på, at du er med til at støtte denne industri, der hvert år koster hundrede tusinder af havfugle, hvaler, sæler, havskildpadder, hajer og andre fisk livet. Disse dyr, der lader livet som bifangst i tun-garnene, betaler nemlig prisen for de billige dåsetun, du kan købe overalt i den rige verden

Af Anne-Marie Mikkelsen

Lad det være sagt med det samme: Der er ikke noget forkert ved at spise tun! Tun smager godt, ernæringsmæssigt er det udmærket og tunfiskeri kunne være en fornuftig indtægtskilde for mange tusinde mennesker rundt om i verden. Når WWF Verdensnaturfonden alligevel siger nej til dåsetun, skyldes det udelukkende, at fangst af tun i dag foregår på en meget lidt bæredygtig måde.

Langt størstedelen af de mange hundrede tusinde tons tun, der fanges i dag, fanges i drivnet og i snurpenot. En lille del fanges på

Tun fanget i drivnet. Kvaliteten af tun, der er fanget i drivnet er ofte svingende. De stærke tråde, der holder tunen fast, »trykker« kødet, og hvis de samtidig klemmer gællelågene sammen, dør fisken hurtigt af iltmangel. Så begynder nedbrydningen, og det betyder, at kvaliteten yderligere forringes.

langliner. Alle fangstmetoderne giver bifangst – også langlinerne.

Drivnet

De værste er drivnettene. Drivnet består af tynde, letvægts nylon- eller plasticgarn, der hænger lodret 10-15 meter ned i vandet som gardiner med blylodder i bunden. Nettene bindes sammen, så de danner helt op til 30-60 kilometer lange drivende mu-

re. Så lange mure ses kun på det åbne hav. I de mere kystnære farvande nøjes man med 5-20 kilometer lange mure. I Østersøen bruger de bornholmske laksefiskere drivnet på 4-5 kilometer.

Garnene sættes om natten, hvorefter de får lov at drive frit til næste dag. De er forsynet med bøjer, der bærer radarreflekser, så fiskerne kan finde garnene igen. Nogle net mister radarreflekserne

i stormvejr eller ved uheld. Så flyder nettene som »spøgelsesnet«, for de fortsætter med at fange fisk, hvaler, fugle, sæler, havskildpadder, hajer og andre fisk – i årevis, indtil de stærke nylontråde tilsidst bliver møre.

Når drivnettene hales ombord, sorteres bifangsten fra – fiskerne er kun interesserede i f.eks. tun eller laks. Hvaler, havfugle, sæler, hajer og andet uønsket kasseres.

Snurpenot

En anden metode til tunfangst er snurpenot. Snurpenot bruges f.eks. til at fange gulfinnede tun med. Disse tun ses ofte sammen

med visse delfin-arter, som svømmer over tunstimerne.

Det ved tunfiskerne, så når de ser en flok delfiner, sætter de snurpenoten ud omkring flokken af delfiner. Snurpenotten er et langt garn, der opereres af to eller flere skibe. Det ene skib sejler hen foran delfinflokken, mens det andet skib sejler i en stor buede ude, trækkende snurpenoten efter sig. Når det andet skib er nået hele vejen rundt, er delfinerne og tunene nedenunder omringet af snurpenoten. Så lukkes posen under delfiner og fisk, og fangsten trækkes i land.

Delfiner og tun tvinges tættere og tættere sammen, og mange af delfinerne drukner i det virvar af dyrekroppe, der til sidst er i nettet. Andre bliver kvast i taljerne, når nettet som en kæmpepose hales ombord.

Nogle gange er der ingen tun i nettet – delfiner svømmer jo i flok uanset om de er sammen med tun eller ej, så fiskerne kan ikke være helt sikre på, at delfinflokken svømmer over en stime tun.

Bifangst

Det store problem med disse fangstmetoder, der er blevet så populære siden slutningen af 1950'erne er naturligvis den store mængde bifangst. Der er tale om et utroligt sløseri med ressourcer! En stor del af bifangsten omfatter oven i købet dyrearter, der er truede – havskildpadder og mange arter af småhvaler, fugle og hajer, ikke mindst som følge af forfølgelse og bifangstproblematikken.

I USA, hvor man har anvendt snurpenot til tunfiskeri siden 1960'erne regner myndighederne med, at der er dræbt mindst 6,5 millioner delfiner i snurpenot inden for denne periode. Mange latinamerikanske lande fanger tun med drivnet og snurpenot. Mexico har f.eks. en flåde på 54 tunbåde. Landet opgiver selv en bifangst på mindst 40.000 delfiner pr. år. Venezuela opgiver bifangststal på 34.510 delfiner i 1988. Forskerne regner med, at mindst 100.000 delfiner dræbes på denne måde i de områder,

hvor de latinamerikanske lande opererer – og tallet er formentlig betydeligt større.

I 1987 lykkedes det en amerikansk biolog, Sam Labbude, hemmeligt at optage en film, der viste fangst med snurpenot. Filmen blev vist i USA – og den er også blevet vist i dansk TV for et par år siden – den medførte et ramaskrig. De amerikanske forbrugere indledte en boycott af dåsetun, og i april 1990 meddelte tre af de største dåsetuns-producenter, Starkist, Bumble Bee og Chicken of the Sea, at de fremover kun ville forhandle tun, der var fanget, uden at det kostede delfiner livet.

Desværre er det kun snurpenots-metoden, der hermed udelukkes. De tre firmaer handler stadig med tun, der er fanget i drivnet. Og drivnetmetoden er

uden tvivl den værste form for fiskeri overhovedet.

10 år med drivnet

Det er kun godt 10 år siden, at tunfiskeri med drivnet blev almindeligt. Tidligere blev drivnet næsten udelukkende brugt til lakse- og blækspruttefiskeri på åbent hav. Japanerne begyndte så at bruge drivnet til at fiske blæksprutter i kystnære områder. Og fra blæksprutte-fiskeri gik man over til at bruge de effektive net til tunfiskeri. Siden har brugen af drivnet, især til tunfiskeri, bredt sig til stort set alle egne af verdenshavene.

I 1990 havde Japan, Taiwan og Sydkorea – de tre største fiskerionationer i verden – godt 1.400 drivnetskibe, der fiskede efter blæksprutter, tun og sværdfisk i den nordlige del af Stillehavet.

De tre lande havde samtidig et ukendt antal drivnetskibe i Atlanterhavet, Det Indiske Hav og Det Karibiske Hav. Tilsammen satte disse skibe hver nat så mange kilometer net, at de ville kunne nå to gange rundt om Jorden ved Ækvator, dvs. mere end 80.000 kilometer.

Indtil 1989 havde de tre lande 157 skibe, der fiskede med drivnet i det sydlige Stillehav, men de blev tvunget bort fra dette område gennem pres fra de omkringliggende landes sammenlutning, (South Pacific Wellington Convention).

Overfiskning

Drivnetmetoden er en af hovedårsagerne til overfiskning i verdenshavene. Alt, hvad der krydser drivnetenes vej bliver indfanget i de tynde nylontråde. De udgør en alvorlig fare for mange arter, fordi nettene fanger dyrene, når de foretager deres regelmæssige vandring fra et område til et andet.

F.eks. viste det sig, at den gennemsnitlige størrelse på en bestemt art blæksprutte faldt med 35 pct. i det nordlige Stillehav i perioden fra 1980 til 1984. Det var de første fire år, japanerne brugte drivnet til blækspruttefangst. I Det Indiske Hav blev bestanden af en bestemt tunart halveret i løbet af kun tre år (1984-87) – og netop i 1984 ankom de første taiwanesiske drivnetskibe. I 1988 var den totale tunfangst med drivnet i Det Indiske Hav 22.000 tons. Bifangsten bestod af 30 pct. hajer og 10 pct. sværdfisk og andre fisk. Hvad de sidste 60 pct. omfattede, melder historien ikke noget om, men det kunne meget vel være hvaler, havskildpadder, fugle osv.

Efter kun to år forbød Japan drivnet i deres egen nationale fiskerizone, da det gik op for myndighederne, at områderne var ved at blive tømt for fisk. Men det forhindrede som nævnt ikke landet i at købe sig ret til at udføre drivnetfiskeri i andre landes fiskerizoner (dvs. inden for 200 sømiles zonen), samt i de internationale farvande, hvor der ikke foregår nogen egentlig regulering af fangsten.

Laks, sværdfisk og blæksprutter

Der bruges også drivnet til fangst af laks, sværdfisk og blæksprutter.

Foto: Anne Birgitte Helvig

Bifangsten i denne ladning var en hammerhaj – der er ved at være truet i flere af sine udbredelsesområder – og et par mindre hajer. De sorte »pinde« er sværdet fra forskellige sværdfisk.

Og naturligvis gælder bifangstproblematikken også her. Men fiskeriet efter laks, sværdfisk og blæksprutter er ikke nær så omfattende som tunfiskeriet. Derfor er mængden af bifangst ved tunfiskeri så mange gange større.

Til gengæld fiskes der især efter sværdfisk og blæksprutter i de mere kystnære områder, og derfor går dette fiskeri ud over de fisk, fugle, pattedyr og havskild-

padder, der holder til i disse områder.

F.eks. er drivnetfiskeri i Middelhavet, Østersøen og de kystnære områder langs Europas vestkyst meget omdiskuteret netop i disse måneder. Det skyldes ikke mindst, at der er blevet stillet forslag i EF-kommissionen om at forbyde alt drivnetfiskeri med net over 2,5 kilometer i EF-havet.

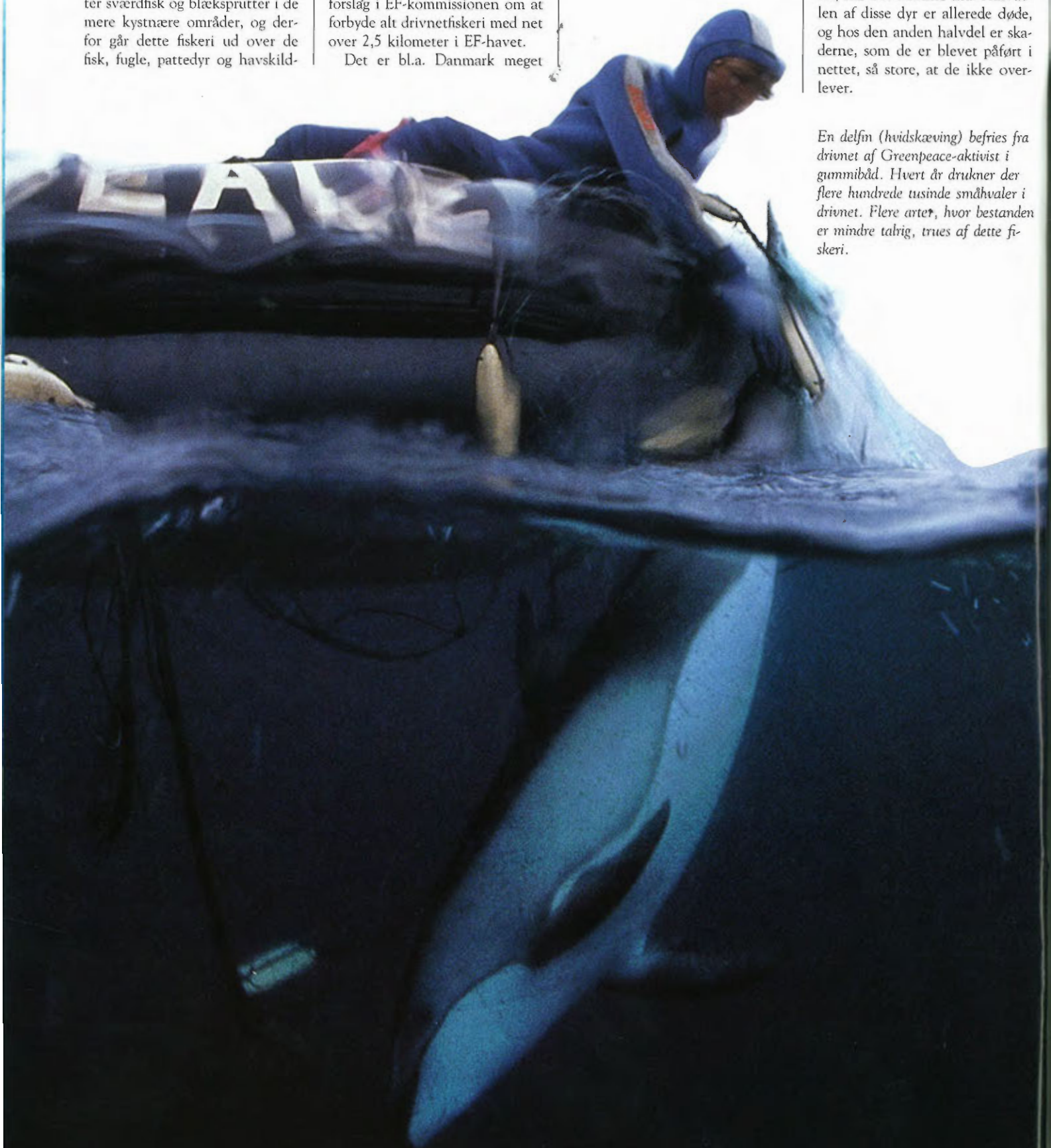
Det er bl.a. Danmark meget

imod, da det vil forhindre de bornholmske laksefiskere i deres drivnetfangst af laks i Østersøen. Til gengæld ville det redde livet for 10.000-30.000 havfugle, der årligt fanges i drivnettene.

Ressource-spild

Der er ingen tvivl om, at drivnet, snurpenot og bundgarn er fangstmetoder, der fører til et meget stort ressourcespild. Det viser sig, at ca. 40 pct. af de dyr, der er fanget i et drivnet, falder ud af nettet, når det trækkes ind. Halvdelen af disse dyr er allerede døde, og hos den anden halvdel er skaderne, som de er blevet påført i nettet, så store, at de ikke overlever.

En delfin (hvidskæving) befries fra drivnet af Greenpeace-aktivist i gummiåb. Hvert år drukner der flere hundrede tusinde småhvaler i drivnet. Flere arter, hvor bestanden er mindre tårig, trues af dette fiskeri.

WWF Verdensnaturfonden mener ikke, at der er råd til en så ødsel fangstmetode. Mange fiske- og hvalarter er truede, netop på grund af disse fangstmetoder. Det vil betyde en nedgang i den biologiske diversitet i havet.

Yderligere vil der fremover blive større behov for føde fra havet – og så er der ganske enkelt ikke råd til at fiske på en så ressource-ødelæggende måde.

Den eneste måde at komme et så ressource-forbrugende fiskeri til livs er via restriktioner, og det betyder en skrappe international lovgivning med indbyggede nationale forpligtelser. Desværre kan man tilsyneladende ikke overlade det til industrien selv at følge de retningslinier og anbefalinger, som forskerne kommer med.

FAO har beregnet, at hele verdens årlige totale fiskefangst ikke bør overstige 100 millioner tons. Men i 1990 blev den samlede fangst ikke desto mindre registreret til 116 millioner tons. Og det tal omfatter kun de fangster, der optræder i de officielle statistikker.

Thailand og Taiwan

Thailand er verdens største eksportør af dåsetun. Også Taiwan og Sydkorea eksporterer dåsetun. Men disse to lande sælger størstedelen af deres tun-fangst til Thailand, hvor tunen videreforarbejdes.

På nedenstående tabel er der en oversigt over importen af frosne fisk – hvoraf 80 pct. er tun – til Thailand og eksporten af dåsetun fra Thailand. Tallene er fra 1987 og er udarbejdet af de thailandske myndigheder.

Nederst i tabellen er der en post, der hedder »Andre lan-

de«. Den omfatter Kina, Sydkorea, Spanien, Malaysia, Taiwan, Frankrig, Sovjet og New Zealand. Desværre var importtallene for disse lande ikke nævnt i tabellen for 1987. Men fra andre år kan man se, at den største eksportør af frosne fisk til Thailand blandt disse er Taiwan. Dernæst er rækkefølgen: Frankrig, Sydkorea, Sovjet, Malaysia, Spanien, New Zealand og Kina. ■

Land	Frosne fisk til Thailand fra Thailand (heraf 80 pct. tun)	Dåsetun til Thailand fra Thailand
USA	39.662	69.002
UK		19.673
Canada		12.881
Tyskland		12.675
Holland		4.712
Finland		3.596
Australien		3.468
Malaysia		3.347
Sverige		2.817
Danmark		2.028
Singapore		1.731
Frankrig		138
Japan	17.712	
Indonesien	22.279	
Maldiverne	12.010	
Salomon-øerne	10.330	
Andre lande	89.403	8.912
Ialt	191.396	144.980
Værdi i kr. (millioner)	1.750	2.238

Kilde: Thai-info/Michael Andersen

Markedet for tun har udviklet sig kraftigt, siden drivnetene blev introduceret for godt 10 år siden. Her er tallene for import af frosne fisk (heraf 80 pct. tun) til Thailand fra 1983 til 1988:

	1983	1984	1985
Tons	31.875	96.536	129.168
	1986	1987	1988
	231.402	191.396	298.223

WWF-småhvalsprojekt i Thailand

I foråret 1991 tog to danske biologer, Carl Kinze og Michael Andersen, til Thailand for at undersøge sammenhængen mellem fiskeri ved Thailand og delfindødelighed. WWF støttede projektet med 30.000 kroner.

Der findes ca. 20 forskellige hvalarter i havet omkring Thailand. De to biologer fandt hurtigt ud af – gennem interviews med de lokale fiskere – at der er betydeligt færre småhvaler i de kystnære områder, end der var for blot få år siden.

Og der er ingen tvivl om, at tilbagegangen også skyldes fiskeri med forskellige net. En fi-

Den danske biolog Carl Kinze kommunikerer med en unge af pukkeldelfin. Den voksne pukkeldelfin er grå, mens ungerne er lyserøde.

skegrossist, der hørte om de to biologers interesse for hvaler, tilbød dem straks 100 småhvaler om året, som de kunne undersøge!

Småhvalerne, som for en del s vedkommende kun findes i det pågældende område, omfatter bl.a. dværgkaskelot, Irrawaddy-delfin, finneløst marsvin, langnæbbet delfin – en speciel dværgform – og øresvin.

Udover fiskeriet er også forurening af de kystnære områder samt indfangning af levende hvaler til delfinarier et problem for

småhvalerne i området. De to danskere besøgte flere delfinarier, og forholdene for hvalerne var i flere tilfælde så ringe, at hvalerne havde svært ved overleve i mere end ganske kort tid.

I 1990 vedtog Thailand en lov, der skal forhindre køb og salg af småhvaler i Thailand. Problemet er blot, at loven ikke håndhæves.

De to biologer er foreløbig kommet til den konklusion, at man bør undersøge bifangs ved forskellige fangstredskaber nøje i de havområder, hvor den thai-

landske fiskerflåde færdes. Samtidig bør samtlige delfinarier undersøges, og forholdene bringes i orden, så de lever op til de internationale standarder. Ligeledes bør der indføres et element af forskning og undervisning i delfinariernes arbejde – ellers er de til mere skade end gavn.

Det er nødvendigt at udarbejde en statusopgørelse over småhvalerne i området. Dvs. hvilke arter, der findes, hvor truede de er, hvad der truer dem og hvordan man kan afhjælpe truslerne. Arbejdet skal naturligvis udføres i tæt samarbejde med thailandske biologer. I desuden foreslår de to danskere, at der straks tages fat på et oplysnings- og informationsprojekt i samarbejde med WWFs lokalafdeling i Thailand. ■

Foto: Michael Andersen

Panda Prisen 1991:

Heste, grise, køer og får

WWF's Panda Pris går til Oregaard Foreningen – Danmarks Husdyrpark, der vil bevare Danmarks historiske husdyrracer. På Oregaard på Nordfyn har familien Benzon genskabt historien ved at opbygge en besætning af gamle husdyr

Tekst: Karin Sandvad
Foto: Stig Benzon

Der er så dejligt derude på landet: De brune høns kagler veltilfredse, medens de roder efter føde omkring møddingen, og et par spraglede haner spanker omkring og holder øje med dem. Ænderne svømmer rundt i den lille sø. De sortbrogede svin hygger sig med deres smågrise, tager bad i en mudderpøl og roder i jorden med trynen – øffende, smaskende og veltilpasse. På overdrevet tygger de brogede køer drøv i selskab med fårene. Ud af ladeporten svinger

hestevognen med forspand af tunge jyske heste.

Alt ånder fred og ro

Sådan må der have været på landet, da vores bedsteforældre var børn!

Men Oregaard på det nordlige Fyn med de lange bindingsværksslænger er ikke en nostalgisk kulisser til en Morten Korch-film. Her har Danmarks Husdyrpark nemlig til huse, en samling af alle væsentlige husdyrracer, som man kendte dem i besætningen på en god dansk bondegård omkring århundredskiftet.

For snart 10 år siden startede forfatteren Gorm Benzon, hans

søn, fotografen Stig Benzon, og deres familier opbygningen af en repræsentativ besætning af historiske husdyr.

Familien havde i 1970 erhvervet Oregaard, der ligger mellem Bogense og Middelfart, en ældgammel herregård, hvis nuværende hovedhus stammer fra 1580'erne. I 1980 afholdt FAO en international konference i Rom med deltagelse af henved 100 forskere fra 50 lande. Her opfordredes alle lande i verden til at bevare de gamle husdyrracer og de vilde arter, der er ophav til de avlede former. Dette inspirerede familien Benzon til ideen om at opbygge et levende internatio-

Kørsel med skimlet og sort jysk hest på Oregaard. Skimlen er den sidste, der eksisterer. Af de sorte er der hele ni, hvoraf de to er på Oregaard.

nalt museum for Danmarks historiske husdyr, og Oregaards smukke bygninger med den 7 tdr. land store park var den perfekte ramme. I 1990 åbnede Danmarks Husdyrpark for offentligheden.

Dyr fra hele landet

Begyndelsen til husdyrparken var yderst beskednen. Man samlede dyr ind fra alle egne af landet, og i løbet af de 10 år voksede pro-

jektet til det, det var blevet til ved åbningen i 1990: En besætning på godt 300 dyr. Den omfatter store dyr som sort, grå- og gråbroget jysk kvæg, rødt dansk malkekø, jyske heste, frederiksborgheste, knabstruppere, klitfår, landgeder og de gamle sortbrogede danske landsvin.

Der er også et godt udvalg af fjerkræ: Grå og gråbrogede danske gæs, sort hvidbrystet dansk and, brune landhøns og sorte og gråtavlede landhøns, og som det seneste et par store bronzekalkuner. Hvide danske kaniner har man også fået plads til.

Og til en ordentlig gård hører en gårdhund. På Oregaard mener man, at det er væsentligt, at publikum får mulighed for at se nogle af de nationale hunderacer, så derfor har man anskaffet en gammel dansk hønsehund og en rigtig gammeldags gårdhund.

Den ægte vare

Den traditionelle besætning på Oregaard adskiller sig fra de specialiserede og økonomisk langt mere fordelagtige husdyr, som moderne landbrug kan fremvise efter mange års avl: De er mindre end de moderne dyr, for nogles vedkommende også lidt mere knoklede og kantede, men det er den ægte vare og ikke blot nutidige rekonstruktioner, som ligner noget, der var engang.

De gamle danske køer yder heller ikke så meget mælk som en moderne malkeko. Men de er mere robuste og skal ikke proppes med penicillin for at kunne klare sig. Som man udtrykker det på Oregaard: »Moderne kvæg er resultatet af, at man har avlet på en abnormitet (nemlig høj ydeevne). Men i kølvandet på det følger der så andre skavanker. De gammeldags opdrættede dyr lever mere i naturlig balance med sig selv«.

Mens der i dagens Danmark gøres en stor indsats for at bevare gamle bygninger og ting fra fortiden, så har interessen for at redde vore historiske husdyrformer været begrænset. Døde ting kan rekonstrueres – en uddød dyreart eller husdyrrace er tabt for bestandig.

Men Danmarks Husdyrpark på Oregaard er andet og mere end et kulturelt mindesmærke. De gamle husdyr har en række egenskaber, som det vil være værdifuldt at bevare for eftertiden. De er nøjsomme, hårdføre, sunde og i

harmonisk med omgivelserne. De udgør kort sagt en værdifuld genbank, som der godt kan blive brug for senere. Gener fra de gamle husdyr kan forbedre de moderne husdyrs modstandskraft, men de udgør også en reserve, hvis katastrofen skulle slå ned i de moderne husdyrbestande. De er en del af den biologiske diversitet.

Panda Prisen

Det er baggrunden for at WWF Verdensnaturfonden giver Panda Prisen 1991 til Foreningen Ore-

gaard – Danmarks Husdyrpark, der blev stiftet 1990 med det formål at bevare Danmarks historiske husdyrracer, så deres bestånd kan sikres for eftertiden.

Dette skal ske ved oprettelsen af en gen-bank med dybfrosset genetisk materiale, ved at støtte forskning i gamle danske husdyr og ved at udbrede kendskabet til de gamle danske husdyrracer.

At drive Danmarks Husdyrpark er en vanskelig økonomisk opgave at løfte for en enkelt familie – selvom stat, kommune, fonde og virksomheder har ydet

nogen støtte og salg af dyr til bl.a. museer har givet beskedne indtægter. En naturlig opgave for foreningen er derfor at arbejde for at sikre netop husdyrparken på Oregaard, først og fremmest ved at finde muligheder for finansiering.

Panda Prisen er en tiltrængt støtte og opmuntring til folkene bag Danmarks Husdyrpark. Og den sikrer os andre muligheden for at rejse tilbage til fortiden og opleve en verden, som var engang.

For der var jo så dejligt derude på landet.....

En af de meget sjældne, gråbrogede jyske køer med et par søstre i baggrunden.

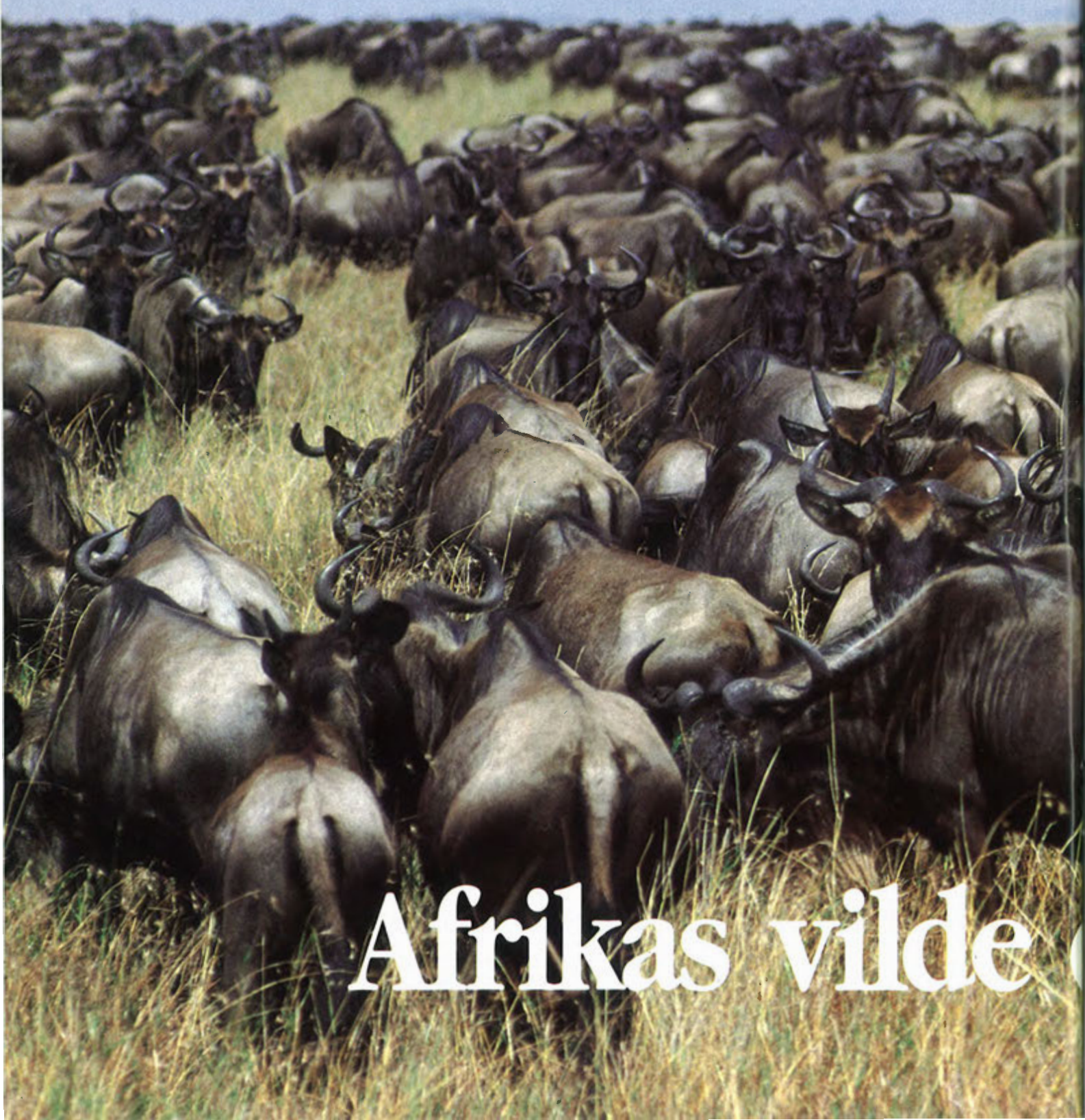
Panda Prisen hed tidligere Naturprisen, men blev »omdøbt« i 1990. Pengene til prisen kommer fra en donation på 1 million kroner i 1986 fra Skandinavisk Tobakskompagni A/S og er på 250.000 kr. Skandinavisk Tobakskompagni A/S besluttede, da disse penge var brugt op, at stille penge til rådighed for de følgende tre priser.

Prisen er uddelt i år for sjette gang. Den er tidligere givet til:

- 1986: Et fuglefjeldsprojekt i Grønland
- 1987: Et uddannelsesprojekt i Thailand
- 1988: Et sælprojekt i Vadehavet
- 1989: Et dagsommerfugleprojekt i Danmark
- 1990: Et hyacint-araportprojekt i Brasilien

Verdens største flokke af store pattedyr findes på den afrikanske savanne. Her græsser gnuer og zebraer side om side, her stoltserer impala-hannen omkring med sit harem, her skjuler den lille dik-dik sig under en busk, her vandrer landjordens kæmper – elefanterne – afsted, og her ligger løverne i skyggen og daser. Denne umådelige rigdom af dyr og planter, savannens økosystem, har eksisteret i årtusinder, men i dag er den truet af ødelæggelse. Og det er mennesket, der er den direkte trussel

*Tekst og foto:
Hanne Lindemann/Biofoto*

A large herd of wildebeest is shown grazing in a savanna landscape. The animals are dark brown with curved horns, and they are spread across a field of tall, dry grass. The background shows a flat horizon under a clear sky.

Afrikas vilde

dyr

Vi kører ind over savannen gennem et bølgende hav af brune rygge, der langsomt skiller sig foran køleren for atter at glide sammen bag bilen. Så langt øjet rækker, er der dyr i bevægelse. Det er juli måned, og hundredtusinder af gnuer er på deres årlige vandring fra Serengeti-sletterne i Tanzania til Masai-Mara i Kenya. Et af naturens mest storslåede optrin.

Men gnuerne er kun en del af savannens rigdom. Disse vidtstrakte græssletter med spredte akacietræer ernærer verdens største flokke af store pattedyr.

Gnuer og zebraer konkurrerer ikke

Gnuer og zebraer, der lever på de samme græsgange og ofte i blandede flokke, har forskellige krav og konkurrerer derfor ikke med hinanden. Græs, der er gået i frø, bliver groft og sejt og proteinindholdet falder. Det er uegnet som føde for gnuen, mens zebraen gerne går i gang med de stive strå.

Gnuen, som er drøvtygger med fire maver, udnytter føden mere effektivt end zebraen. Men det er tidskrævende, og til gengæld kan zebraen nå at æde mere af den mindre nærende kost, som den er udrustet til at klare.

Den har nemlig kraftige tænder, hvorimod gnuen, der ikke har fortænder i overmund, slår tungen om det friske, sprøde græs og river det af.

Planteædernes forskellige udseende

Ethvert individ skal have et levested med tilstrækkelig føde, eventuelt et skjulested. Men kan dyret ikke skaffe sig en mage og formere sig, vil arten uddø.

Med sine 4-5 kilo er dik-dik'en savannens mindste antilope. Et så lille dyr kræver forholdsvis meget energi for at holde sig i live. Derfor er dik-dik'en kræsen. Med omhu vælger den de mest næringsrige plantedele som unge blade, blomster og frugter. Det er altså en fordel at vide, hvor føden er. Dik-dik'en er da også territorial: Hannen forsvare med stor energi sit område overfor andre dik-dik-hanner og sikrer dermed også, at hans mage ikke parer sig med andre.

Dik-dik'en er for lille til at forsvare sig mod rovdyr. Kun hannerne har horn, som de bruger i

kampen om hunnerne. Dik-dik'en har den fordel, at den hurtigt kan smutte ind under en busk og gemme sig. Metoden kunne naturligvis ikke bruges, hvis der var tale om en hel flok, men dik-dik'en er monogam og lever højst tre sammen, et par med deres unge.

Impala-hannen derimod samler et helt harem, fra 10 til 50 hunner i sit territorium, og den bruger sin energi på at gøre hunnerne drægtige. Det tærer på kræfterne at holde sammen på de mange hunner, så territorie-ejeren må som regel vige pladsen for en stærkere han efter et par måneder.

De unge hanner holder sammen i ungkarle-flokke, indtil de er stærke nok til at kæmpe om et territorium. Hermed sikres, at det kun er de stærkeste hanner, der bliver fædre til næste generation.

En anden social organisation findes hos mange af de store flokdyr som bøfler, gnuer, oryx og elsdyrantiloper. Da det er alt for energikrævende at slå hele tiden, har hvert dyr sin plads i en rangorden. De stærkeste tyre får adgang til parringerne, uden der af den grund bliver jalousi i flokken.

De store flokke må bevæge sig over store områder for at få tilstrækkelig føde og er ikke særlig kræse. Da de store dyr ikke kan skjule sig, har begge køn horn til at forsvare sig mod rovdyrene med.

Dyrenes levevis er altså ingen tilfældighed, men hænger nøje sammen med deres størrelse og udseende, som igen hænger sammen med deres føde.

Rovdyrene

Gnuen får omkring 50 gram protein ud af hvert kilo græs, mens det gnukeød, løven æder, er næsten ren protein. Derfor tilbringer gnuen omkring 18 timer i døgnnet med at græsse, mens løven kan bruge lige så mange timer på at sove.

Der er mange rovdyr på savannen, fordi der er endnu flere planteædere. Ligesom planteæderne har rovdyrene hver deres niche. Det er antallet af byttedyr, der bestemmer rovdyrenes antal – ikke omvendt.

Løverne jager som regel i flok. De sniger sig ind på byttet og springer på det fra baghold, ofte ved et vandhul og ofte i mørke. Byttet kvæles med et bid om luf-

trøret. Når dyret er dødt, er samarbejdet slut. Så æder hannen først, selv om han ofte slet ikke har deltaget i jagten. Er der flere hunner, end han kan holde væk, æder alle under store skænderier med megen knurren og snerren. Først til sidst kan ungerne komme til. I knappe tider hænder det ofte, at ungerne sulter ihjel. Men velnærede voksne kan få flere unger, når tiderne bliver bedre. Det er naturens måde at sikre sig, at der ikke bliver for mange løver.

Som de fleste katte er leoparden en typisk enegænger. Den findes overalt i Afrika, men ses sjældent, fordi den holder sig skjult om dagen. Modsat løven, der ofte dræber bytte flere gange sin egen vægt, nøjes leoparden med mindre dyr, som den slæber op i et træ, for at hyæner og gribbe ikke skal forgribe sig på det. Leoparden vender tilhage, aften efter aften.

En anden plettet kat, geparden, er savannens hurtigløber. Kraniet er lille og let, benene lange, hjerte og lunger forholds-

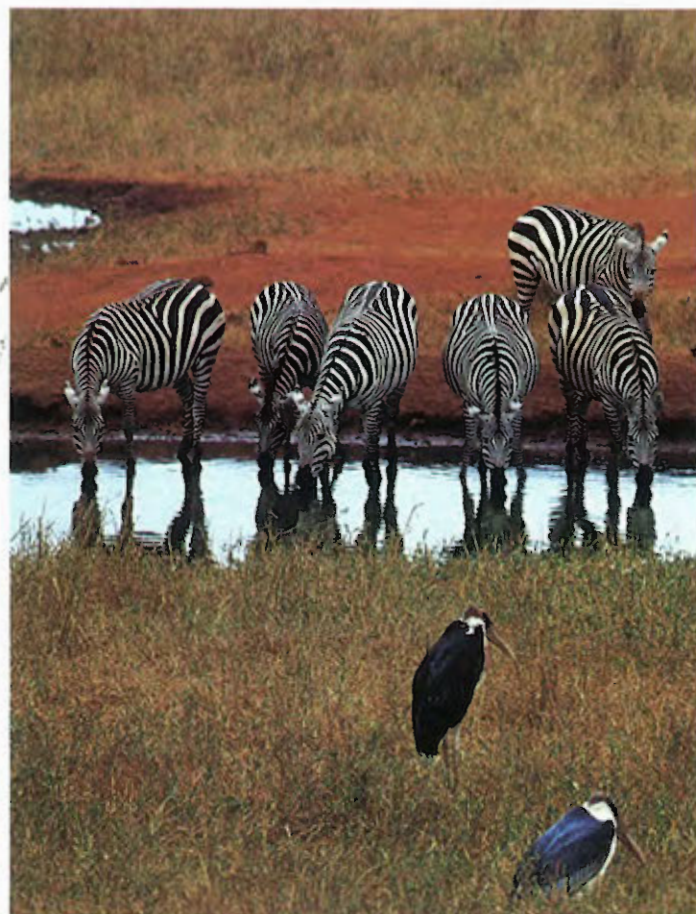
vis store. Geparden er verdens hurtigste pattedyr – den kan komme op på 100 km i timen. Den er uovertruffen til jagt på den åbne savanne, men er så specialiseret, at den har svært ved at klare sig i konkurrencen med de andre rovdyr. Geparden er for spinkel til at forsvare sit bytte, som ofte stjæles af løverne, mens geparden puster ud efter den anstrengende jagt.

Geparden æder normalt kun det bytte, den selv har nedlagt, mens andre rovdyr gerne stjæler et nemt måltid. Især den altædende hyæne, hvis stærke kæber knuser selv kraftige knogler. Hyænen går ikke af vejen for ådsler og konkurrerer altså med savannens skraldemænd, gribbene.

Nedbryderne

Gribben tager sig af dødt organisk materiale og hører derfor til nedbryderne, men den er også et specialiseret rovdyr, der »tilfældigvis« driver jagt på døde dyr. Minutter efter et dødsfald ankommer de første gribbe, hvis de ikke allerede venter i et træ. Har gribbene først hul på byttet, forsvinder det hurtigt. Nogle har et kraftigt næb og kan klare tykke huder, mens andre må vente og tage sig af indmaden.

Alt på savannen bliver udnyttet. Gødningsbiller ruller kugler af gødning, som de graver ned i

Almindelige (Burchells) zebraer ved vandhul foran Kilaguni Lodge i Tsavo National Park i Kenya. Den røde jord er karakteristisk for området.

jorden. Sammen med de andre nedbrydere som møl, fluer og bakterier er de med til at føre

livsnødvendige stoffer tilbage til jorden, og gøre dem tilgængelige for planterne, så kredsløbet fortsætter.

Forvaltning og naturbevarelse

Savannens væld af livsformer udgør en umådelig værdifuld ressource, der i årene fremover kan blive en rigdomskilde for Afrikas fattige befolkning. Hvordan dyrelivet bedst bevares er imidlertid vanskeligt at blive enige om. Tilhængere af vildtforvaltning mener, at naturen skal udnyttes hensynsfuldt til gavn for mennesket og dermed også for dyrelivet.

På den anden side står de, der mener, at man ikke skal tage hensyn til økonomien, men bevare naturen for dens egen skyld.

Grå teori og grøn praksis

I teorien er store reservater bedre end små, og flere nationalparker som Serengeti og Selous i Tanzania, Tsavo i Kenya og Luangwa Valley i Zambia er tæt på de teoretiske idealer. Men i et udviklingsland er der langt fra teori til praksis. Antallet af elefanter og

næsehorn i disse parker er faldet drastisk, fordi landene ikke har råd til at beskytte så store områder mod krybskytter.

Konklusionen må være, at enten må de internationale organisationer betale mere til beskyttelse af de store reservater, eller også må midlerne koncentreres i en lille del af områderne, så i hvert fald nogle individer af de værdifulde arter sikres. Som det er nu, bliver de få midler brugt på store områder, og indsatsen er derfor ikke effektiv nok til at standse krybskytteriet.

Luangwa Valley

Luangwa Valley er et eksempel på, at dårlig forvaltning og manglende investering kan føre til

Parasitten, der holder Afrika grøn

Tsetse-fluen, *Glossina*, overfører en encellet parasit, *Trypanosoma*, der forårsager en dødelig sygdom, Nagana, hos kvæg og sovesyge hos mennesker. De vilde dyr er immune, men udgør et reservoir, hvorfra parasitten kan spredes. Gennem årene er hundredtusinder af vilde dyr blevet nedslagtet, skove fældet, busk ryddet, og naturen oversprøjtet med tonsvis af skadelige kemikalier for at bekæmpe denne stikkende flue.

I de senere år har man afprøvet flere biologiske bekæmpel-

EF har siden 1986 brugt mere end 150 millioner kroner på et

Som befolkningen stiger, opdyrkes mere og mere af Afrikas natur. Småbrug i Rift Valley i Kenya, der lå urørt hen for bare en menneskealder siden.

femårigt sprøjteprogram i Zambezi-dalen i Zimbabwe. Hensigten var at forbedre levestandarden for områdets indbyggere, men tusinder af familier fra andre egne er strømmet til med deres kvæg.

Oppløjning af disse magre jorde og fældning af den naturlige bevoksning kan forvandle området til den rene ørken. I Zimbabwe mener mange, at de store summer, der bliver brugt på tsetse-forskning – for at man kan holde mere kvæg – bedre var anvendt på at udbygge landets rige dyreliv, der så effektivt udnytter naturen uden at ødelægge den.

En af Zimbabwes ledende økologer, David Cumming, der er leder af WWF Verdensnaturfondens Multi-species projekt, udtrykker det således:

– Det er tragisk, at vi formåer vore nedarvede ressourcer bare for at kunne eksportere oksekød til Europa, der allerede har for meget. I mange marginalområder er kvæghold ikke bæredygtigt i det lange løb, og virker systemet ikke på langt sigt, kan Zimbabwe ikke ernære den stigende befolkning uden at ødelægge det grundlag, de alle er baseret på.

Så tsetse-fluen har sine tilhængere. De ser den som vært for parasitten, der holder Afrika grønt. ■

Man kan undre sig over, at et fattigt land som Zambia kan tillade et sådant misbrug.

Hvad koster naturbevarelse?

Beregninger fra Luangwa viser, at

det i året 1980 kostede 1500 kroner per kvadratkilometer at yde en effektiv beskyttelse af næsehorn. Zambias regering betalte 70 kroner. Da der i gennemsnit skal 2,5 kvadratkilometer til at ernære et næsehorn, kostede et næsehorn altså 3800 kroner om året. Men da næsehorn og elefanter ofte lever i de samme områder, sikrede man også elefanterne.

I 1980 gav internationale organisationer Luangwa Valley mere end 3 millioner kroner til antikrybskytteforanstaltninger. Fordelt over tre år ville dette beløb have været nok til at beskytte 725 kvadratkilometer effektivt og dermed næsten 300 næsehorn. I stedet blev midlerne spredt ud på 16.000 kvadratkilometer, hvor de ikke engang dækkede 10 pct. af de nødvendige udgifter.

Erfaringerne fra Luangwa burde få konsekvenser for fremtidens bevarelses- og forvaltningsprojekter. Det er på tide, at de involverede lande sammen med de internationale organisationer, der er parat til at betale, får diskuteret, hvor meget der er råd til. I stedet for som nu at håbe, at det hele kan bevares.

I beregningerne fra Luangwa blev der kun taget hensyn til elefanter og næsehorn, som fra et økonomisk synspunkt er de to mest værdifulde arter. Idag vil det koste dobbelt så meget som i 1980 at beskytte elefanter og næsehorn.

Vil det være realistisk at få så store summer til naturbevarelse? I betragtning af, at både dyre- og plantearter er uundværlige og bidrager til menneskets velfærd indenfor områder som fødevarerforsyning, medicinalindustri og

nedgang i dyrelivet og alvorlige økonomiske tab.

I begyndelsen af 1970'erne var der 100.000 elefanter i Luangwa Valley og måske 10.000 sorte næsehorn. Så begyndte Zambias økonomi at smuldre på grund af faldende kobber-priser. Krybskytteriet blomstrede, og priserne på næsehornshorn og elfenben steg kraftigt. Midt i 1980'erne var elefanternes antal reduceret til 25.000 og næsehornene til et par hundrede! På ti år blev 100.000 elefanter dræbt illegalt. Elfenbenet alene repræsenterer en værdi på mindst 900 millioner kroner.

Befolkningstilvæksten er den største trussel for Afrikas dyreliv. Kvæget overgræsser områderne, hvorefter erosionen sætter ind. Her er det Magadi-området i Kenya.

sesmetoder, men ingen er 100 pct. effektive. Det vil en vaccine derimod være. Lykkes det at finde en sådan, vil nye områder, hvor der idag lever vilde dyr, kunne inddrages til bosættelser.

energiforsyning, burde det være en selvfølge, at naturen fik blot en brøkdel af de milliarder, der årligt ydes i udviklingsbistand.

Hvis de forholdsvist små beløb, som de internationale organisationer (som f.eks. WWF) giver til fredning og forvaltning i Afrika, skal have nogen virkning i u-landene, der selv kun yder minimale beløb, bør pengene gives til specifikke projekter i mindre områder som f.eks. bjerggorillaerne i Rwanda eller næsehornene i Nakuru i Kenya. Skal man støtte større projekter, må betingelsen være, at landet selv yder en betydelig del. Det gør Zimbabwe, der bruger mere på naturbevarelse end de fleste afrikanske lande, men som akut mangler penge til beskyttelse af den sidste større bestand af sorte næsehorn i Zambezi-dalen.

Lokalbefolkningen skal være med

Luangwa er ikke det eneste eksempel på, at den traditionelle forvaltning har spillet fallit i Afrika. Hele fredningssagen trænger til nytænkning, hvor der i langt højere grad end nu tages hensyn til de mennesker, der lever i områderne.

Selv de mest fornuftige fredningsprojekter vil ikke lykkes uden lokalbefolkningens interesse og medvirken. Får befolkningen indflydelse på forvaltningen af de naturlige ressourcer, der omgiver dem, og ser hvilke økonomiske fordele de kan få af dyrelivet, vil krybskytteriet gå ned, og bestandene kan udnyttes på en bæredygtig måde som beskrevet i dokumentet »Naturbevarelse – en verdensstrategi«, der er udarbejdet med deltagelse af WWF Verdensnaturfonden.

Sådanne projekter er allerede i gang. Luangwa Valley Integrated Rural Development Project er et omfattende femårigt program med 25 millioner dollars, der støttes af NORAD. Formålet er at forbedre levestandarden for lokalbefolkningen ved en bæredygtig udnyttelse af alle naturlige ressourcer indenfor landbrug, skovbrug, fiskeri og dyreliv.

CAMPFIRE står for Communal Areas Management Programme for Indigenous Resources og er et godt eksempel på, hvordan mange af de områder, der ejes i fællesskab af de lokale folk, kan forvaltes til økonomisk fordel for

Primærproduktionen

Grønne planter er de eneste organismer, der kan omdanne uorganisk stof – vand fra jorden og kuldioxid fra luften – til organiske forbindelser som sukkerstoffer. Denne livsnødvendige primære produktion er afhængig af lyset, temperaturen og nedbøren. Lys er der nok af i troperne, ved ækvator tolv timer hver dag året rundt. Temperaturerne er nærmest ideelle. Varmt om dagen. Nedbøren er altså den begrænsende faktor. Der er da også nær sammenhæng mellem nedbøren og pri-

mærproduktionen. Jo mere regn, jo større produktion.

Energien, der er bundet i stof-ferne, strømmer gennem systemet fra planter til planteædere til rovdyr, og fra alle disse til nedbryderne, der omsætter dødt organisk stof til genbrug.

Selvom biomassen (den samlede vægt af planter) er flere gange større i en bøgeskov end på savannen, er meger af materialet uspiselige træstammer. På savannen derimod er det meste tilgængeligt for planteæderne, og det

hele udnyttes. Man skelner mellem græsædere og »browsere«. De sidste lever af blade og frugter og urter. Det sorte næsehorn og den langhalsede girafgælle er eksempler på browsere. Det er altså ikke kvantiteten, men kvaliteten – proteinindholdet – der bestemmer hvor mange planteædere, der kan eksistere. De mange aftagere stimulerer til gengæld planterne til at vokse og producere mere føde. Som enhver haveejers har erfaret, vokser græsset mere, jo oftere plænen slås!

De mange planteædere er altså med til at gøre savannen til et enestående rigt økosystem. Uden dem ville naturen hurtigt se meget anderledes ud. ■

Et bredsnuet næsehorn er bedøvet, fordi det skal flyttes til en anden park. Forfatteren lytter efter pulsen indtil transportvognen når frem. Øjnene beskyttes mod solen. Tusindvis af næsehorn er flyttet på lignende måde til parker i det sydlige Afrika.

befolkningen, men også til gavn for dyrelivet.

CAMPFIRE omfatter græslande, skovbrug, vandressourcer og dyrelivet i de marginale områder, der ikke er velegnede til landbrug. Filosofien er, at de naturlige ressourcer tilhører lokalbefolkningen, som derfor har ansvaret for at forvalte dem. Projektet omfatter 130.000 kvadratkilometer – ca. en trediedel af Zimbabwe – og mere end to millioner mennesker.

Gennem CAMPFIRE har dyrelivet fået værdi. En elefant kan indbringe 50.000 kroner, hvis den sælges til en jæger. Befolkningen ser med velvilje på dyreli-

vet i modsætning til andre steder i Afrika, hvor man bekæmper de store pattedyr, fordi de konkurrerer med menneskene.

Forbud alene redder ikke dyr

Hvis forbud mod at handle med produkter fra vilde dyr var tilstrækkeligt til at redde dem, ville der stadig være mange sorte næsehorn i Afrika. Men deres antal er styrtet de sidste 10 år fra omkring 15.000 i 1980 til under 3000 trods et totalforbud mod handel med næsehornprodukter.

Handel med krokodille-skind

har til gengæld reddet nilkrokodillen i Zimbabwe, hvor man har udnyttet bestanden langs Zambezi-floden. Krokodillen er ikke længere truet her, siden man opdagede, at der er penge i at indsamle æg, som klækkes i farmer. Siden sættes en del af de unge krokodiller tilbage i naturen.

I Sydafrika har nye ideer til redning af næsehornet været luftet. Farmerne kunne holde dem i stedet for eller sammen med kvæg. Næsehorn kan blive lige så tamme som køer, men de bliver ikke så nemt syge og er mere værdifulde, hvis det altså var tilladt at handle med deres produkter. Danmark har mange malkekøer, fordi der er penge at tjene på dem. På samme måde vil det vilde dyreliv blomstre, hvis det kan konkurrere økonomisk med det traditionelle landbrug.

Afrikas dyreliv burde være et internationalt ansvar. Så jo før vi får besluttet, hvor meget vi er villige til at ofre, jo bedre bliver resultatet. Det bliver ikke billige med årene – og mens vi venter, mister vi uerstattelige arter.

Befolkningstilvæksten den største trussel

Mange har en forestilling om, at naturbevarelse især drejer sig om at forhindre truede arter i at uddø. Det er derfor overraskende, at problemet i forvaltning som oftest er, at nogle arter bliver for talrige på bekostning af andre. Truede dyr er ikke altid sjældne, og sjældne dyr ikke altid truede. Men naturen og dermed de fleste

dyr er på konstant tilbagemod, trængt af mennesket. Det er langt fra kun de sjældne arter, der behøver vor opmærksomhed, selv om det ofte er de mere dramatiske redningsaktioner, man hører om. Det er måske naturligt idag, hvor så mange penge bliver indsamlet til arter, der er »lige ved« at uddø. Ofte har man på fornemmelsen, at det er nemmere at udnævne en art til at være truet og dermed tiltrække penge end at argumentere for, at der gøres en indsats, før den bliver det.

Befolkningstilvæksten er den største trussel for Afrikas dyreliv idag. På en måde er problemet enkelt: Hvis ikke de vilde dyr kan konkurrere med landbruget, vil de om få år kun findes i nationalparker. Afrikas enestående dyreliv udviklet gennem millioner af år fortjener en bedre skæbne end at blive udslettet af et par tilfældige generationer af mennesker og erstattet af landbrug. ■

Elefanter i støvskyer. På grund af overgræsning er Amboseli i Kenya nedslidt med fare for at området ender som ørken.

Hanne Lindemann er 46 år og biolog med speciale i store afrikanske pattedyr og problemerne med at forvalte dem. Hun har 25 års tilknytning til Afrika, heraf syv som fastboende i Kenya. Hvert år tilbringer hun et par måneder i Pelanesberg National Park i Bophuthatswana med at undersøge populationsdynamikken hos sorte næsehorn med det formål at fremme avlen af disse truede dyr. Hun er medlem af IUCN's African Elephant & Rhino Specialist Group og forfatter til bogen »Den Afrikanske Savanne«.

Afrikas vilde dyr skal reddes

Det enestående dyreliv på Afrikas savanne er i fare for at forsvinde i løbet af de nærmeste årtier. Det er ikke nok at frede dyrene eller oprette nationalparker og reservater. Dyrene har allerede været fredet i mange år, og der har eksisteret store nationalparker og reservater i årtier.

Men der skal mere til. Hvis du læser Hanne Lindemanns artikel om Afrikas vilde dyr på de foregående sider, får du et indtryk af, hvor galt det er fat – og hvad der skal gøres for at vende udviklingen.

De alvorligste trusler mod savannens dyr er:

- opdyrkning af jorden
- erosion som følge af husdyrenes overgræsning
- krybskytteri

WWF Verdensnaturfonden har en række projekter, der netop sigter på at afhjælpe disse trusler. Her er nogle eksempler:

- uddannelse af parkvagt-personale, der nøje kan følge udviklingen i reservater og nationalparker, så der kan gribes ind, hvis det begynder at gå galt
- oplysning og information til lokalbefolkningen, så overgræsning undgås

Det sorte næsehorn er stærkt truet – der er under 4000 tilbage.

- udarbejdelse af forvaltningsplaner for de enkelte reservater og nationalparker, så lokalbefolkningen omkring de beskyttede områder drages ind i arbejdet og får glæde af de indtægter, der kommer via turisme
- bedre beskyttelse af nationalparker og reservater, så dyrene ikke udsættes for krybskytteri
- flytning af f.eks. næsehorn fra de mest udsatte områder til de bedst beskyttede

Det er med andre ord et målrettet projektprogram, hvis succes afhænger af, at de enkelte projekter til stadighed tilføres midler.

Dit bidrag – stort eller lille – kan være med til at virkeliggøre en fortsættelse af WWFs arbejde for at redde Afrikas vilde dyr. Benyt venligst girokortet, der er indheftet midt i bladet. Du kan

mindst 500 kroner giver dig nemlig valget mellem Hanne Lindemanns pragtfulde bog »Den Afrikanske Savanne« med masser af dejlige billeder eller en flot T-shirt med et uddrag af et af forfatteren Vagn Lundbyes næsehorns digte. Sender du mindst 1000 kr. får du naturligvis to gaver.

Gaver og bidrag til WWF kan trækkes fra i den skattepligtige indkomst i overensstemmelse med ligningslovens paragraf 8A. Husk at skrive dit medlemsnummer på girokortet – det står bag på bladet. ■

også sende et beløb på check eller på giro 5 00 20 01. Mærk kuvert eller girokort »Afrikas vilde dyr«.

Når du sender dit bidrag, har du mulighed for at modtage en spændende gave. Bidrag på

HVIS DIN VÆG TRÆNGER TIL FORNYELSE

så har Pandabutikken et stort udvalg af dejlige plakater. Her viser vi nogle få af dem.

Er det sådan, vi ønsker at opleve elefanterne? Kras kommentar til handelen med ruede dyr og planter. Plakaten er udført af tegneren Lars Petersen. 59×84 cm. A kr. 70,-

Dyr og planter illustrerer den naturens mangfoldighed, der findes i regnskoven. Plakaten er en gengivelse af naturmærker fra 1989, der er udført af tegneren Robert Jensen. 50×70 cm. B kr. 40,-

Kunstneren Uffe Kristoffersens originale og meget personlige opfattelse af tigrer. Tegningen har han skænket WWF Verdensnaturfonden. 70×100 cm. C kr. 100,-

Svalehalen har tidligere været udbredt i Danmark, men nu er den forsvundet, som så mange andre dagsommerfugle-arter. Dette sjældne eksemplar er fotograferet af Vagn Wiberg Sørensen, der har specialiseret sig i fotografering af sommerfugle. 50×40 cm. D kr. 40,-

Regnskovens frodighed lyser ud af dette flotte billede, så man ikke bliver i tvivl om, at regnskoven bør bevares. Fred Hoogervorst har fotograferet for WWF. 70×100 cm. E kr. 70,-

Vådområderne er levesteder for en mangfoldighed af fugle og fisk. Hejren er en af de smukke fugle, vi også kender fra Danmark. Denne plakat er udført af kunstneren Anette Harboe Flensburg. 52×74 cm. F kr. 100,-

Bestillingskupon

Udfyld bestillingskuponen og send den til Pandabutikken, H.C. Andersens Boulevard 31, 1553 København V. Telf. 33 13 20 33.

Plakat (anfør bogstav) Pris
Antal

Porto og ekspedition 25,-
Ialt

Indbetalt på giro 4 66 06 09
Vedlagt i check
Sendes pr. efterkrav + 15 kr.

Medlemsnr.: _____

Navn: _____

Adresse: _____

Postnr./by: _____

NATUR NOTER

Truet storkeart skal reddes

Som følge af ødelæggelse af levestederne er den asiatiske adjutant-stork nu en af verdens sjældneste storkearter og med på listen over verdens truede fuglearter. En væsentlig del af bestanden findes i delstaten Assam i Indien, hvor en undersøgelse i 1987-90 har kastet lys over artens status. 75 beboede reder i 6 kolonier er blevet holdt under observation, alle udenfor fredede områder. Selv om arten er beskyttet efter indisk lov, trues den på grund af fældning af redetræer og ødelæggelse af vådområder. Jagt er også en trussel, viser det sig. En redningsplan er nu udarbejdet. Et vigtigt element i planen går ud på at inddrage lokalbefolkningen og belønne den, såfremt det sikres, at egnede redetræer bevares, og at fuglene har optimale betingelser i området. ■

Mulig ny fødevare- plante

En nær slægtning til den dyrkede maniok-plante (cassava) er fornylig blevet genopdaget i et torntet kratområde nær La Joya i Texas. Arten, der kaldes Walkers maniok, blev sidst set for 50 år siden, og den kendes som vildtvoksende kun fra netop dette område i Texas. Der er nu planer om at sikre arten ved at etablere bevoksninger af den andre steder

Måske lever pungulven endnu

Pungulven, der for hundrede år siden endnu var almindelig på Tasmanien, den store ø syd for Australien, har i en årrække været anset for uddød. Den er ikke med sikkerhed iagttaget siden 1930'erne, da den sidste pungulv døde i en zoologisk have. I de seneste år er der dog kommet flere beretninger om iagttagelser af pungulve på Tasmanien. Og tallet er stigende. I 1990 drejede det

sig om mindst 13 observationer, hvoraf de tre karakteriseredes som »very good« af de tasmanske naturmyndigheder. Endnu mangler man dog et indiskutabelt foto, men fund af ekskrementer og fodaftryk, samt beretninger om overfald på husdyr tyder stærkt på, at den tasmanske pungulv trods alt har overlevet den kraftige efterstræbelse, den blev udsat for, fordi den bl.a. hentede sit bytte blandt farmernes får. Forhåbentlig er det kun et spørgsmål om tid, før arten kan overføres fra listen over uddøde dyr til listen over truede dyr. ■

Odder- resultat

Det ser ud til, at bestanden af oddere i Danmark er i fremgang. Det viser i hvert fald de foreløbige resultater af den odder-undersøgelse, som WWF sammen med Dyrenes Beskyttelse og Skov- og Naturstyrelsen har gennemført i foråret. Ved redaktionens slutning var undersøgelsen ikke færdig-bearbejdet, så vi vil vente med at bringe en mere omfattende artikel om oddere i december-nummeret af Levende Natur. ■

Geparder i Indien

Den asiatiske race af geparden, kendt som verdens hurtigste pattedyr og en effektiv sprinter på den afrikanske savanne, er blevet genopdaget i Indien, hvor man ellers troede, den var uddød. Denne gepard-race forekom engang over store dele af Mellemøsten og frem til Indien. I dag er den udryddet alle steder med undtagelse af nogle få steder i Iran. Efter at den nu er blevet iagttaget i Bolundaskovene i Indien, er der håb om, at den også har overlevet i dette land.

Geparden er med sine lange ben bygget til fart. Den løber ganske enkelt sit bytte op og dræber det med et kvælende bid i struben. Men den kræver åbne strækninger med meget vildt for at kunne klare sig, og derfor er den forsvundet de fleste steder i Mellemøsten og Indien. Denne gepard er »skudt« i Amboseli i Kenya.

Photo: Bert Wiklund

Orangutanger til salg

Unge orangutanger smugles til Taiwan ombord på fiskefartøjer og sælges herefter for mellem 20.000 og 60.000 kroner på det illegale marked. Dyrene indfanges på Borneo i Indonesien. Forinden dræbes mødrene, og deres kranier sælges til turister. Med-

virkende til den øgede handel er, at orangutangernes levested, regnskoven, forsvinder på grund af minedrift og fældning. Det medfører, at dyrene bliver hjemløse og dermed lette ofre for krybskytter og deres mellem-handlere. ■

NOTER OM WWF

Forbud mod minedrift

Endelig ser det ud til, at Antarktis' fremtid er sikret: USA har som det sidste land underskrevet en international aftale om verdensdelens fremtid. Aftalen indebærer, at der ikke må forekomme mineraludnyttelse på Antarktis i de næste 50 år. Det er fint, men desværre har amerikanerne også fået indført, at efter de 50 år er der frit slag: Ethvert land, der ønsker at indlede minedrift, kan gøre det, uden at de andre parter i aftalen kan forhindre det. Men heldigvis er Antarktis nu sikret i en lang periode, idet aftalen omfatter en general miljøbeskyttelse af det sårbare kontinent. ■

Otto på turne

I sidste nummer af *Levende Natur* omtalte vi OTTO, som er et næsehorn af stålplader. Otto har et pengeskab indbygget i kroppen og samler penge ind til bevarelse af sine levende artsfæller, som er stærkt truede. Otto samlede 35.000 kr. ind i den måned, han stod på Nørreport station i København. I øjeblikket befinder han sig i Aarhus, som er sidste station på den sommertourne, der også har bragt ham til Odense og Aalborg. Vi vil senere meddele, hvor meget Otto kunne samle ind blandt fynboer og jyder. ■

Panda-march

Knap 700 århusianere vovede pelsen den 5. maj i regnvejrs for at være med i den årlige Panda-march i Marselisborgskoven. Touren var arrangeret af WWFs lokalafdeling og Aarhuus Stiftstidende, der var glædeligt overraskede over de mange deltagere. Hver deltager gav 2 kroner for hver kilometer, de gik, og det betød 8.800 kroner til WWFs naturarbejde. ■

Grøn telefonnøgle

Så er den der: Den Grønne Telefonnøgle med adresser på 2100 producenter og forhandlere af miljørigtige varer og serviceydelser. F.eks.: Økologisk kød & grønsager, vindmøller, genbrugspapir, grønne rengøringsmidler, solvarme, kosmetik uden dyreforsøg, miljøforeninger, vandspareteknik, byggematerialer, biologisk skadedyrsbekæmpelse, energiruder, genbrugscentre m.m. Bogen koster 98 kr. plus forsendelse og kan bestilles hos firmaet Bæredygtighed Aps, der har skrevet og udgivet bogen. Adressen er Grønnegade 80-3, 8000

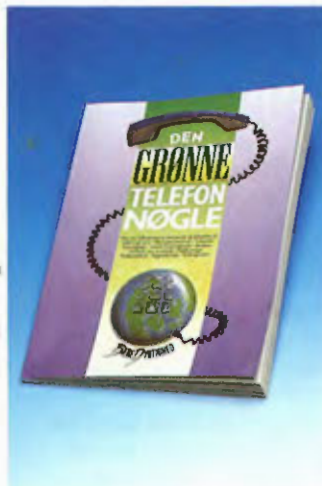

Foto: Christian Knigh

Århus C, tlf. 86 19 16 41. Den Grønne Telefonnøgle kan også købes i Pandabutikken i København. ■

ITTO og regnskoven

Selv om den Internationale Tropiske Tømmer Organisation (ITTO) arbejder langsomt, sker der dog noget: På det halvårige møde i Ecuador i Sydamerika i maj/juni vedtog medlemslandene retningslinier for plantagedrift efter bæredygtige principper, der blev holdt en workshop om økonomi-

ske incitamenter for overgang til bæredygtig skovdrift i tropiske lande og arbejdet for at forbedre ITTO-projekternes kvalitet fortsatte. Der er ingen tvivl om, at ITTO arbejder i den rigtige retning – godt hjulpet af miljøorganisationerne – men spørgsmålet er, om det går hurtigt nok. WWF Verdensnaturfonden, der har repræsentation i den danske delegation i ITTO, vil fortsat presse på for at få bæredygtig skovdrift overalt i troperne. ■

Skolebørn sælger julekort

Mere end 100.000 skolebørn i Danmark, Norge og Finland vil formentlig i de kommende måneder sælge julekort for WWF. I Danmark er det fjerde år, eleverne gør sig selv og naturen en tjeneste på denne måde, mens Norge er med for tredje gang og Finland for første gang. De første tre år har skoleelevernes indsats bidraget med mere end 1 million kroner til WWFs arbejde. Skoleeleverne tjener selv et mindre beløb på salget – som oftest bruges pengene til klasseudflugter, oplyser skolerne. Henvendelser om skolebørnens julekortsalg i Danmark kan ske på tlf. 31 39 92 43 mellem kl. 9.00 og 15.00. ■

Naturprisen

Lokalafdeling Sønderjylland uddeklarer Naturprisen for anden gang den 16. november ved en koncertaften i Sønderjyllandshallen. Radioens Big Band underholder – så det skal nok blive en spændende aften. ■

Hvaler klarede frisag

Den Internationale Hvalfangstkommission afviste på det årlige møde i Reykjavik i Island endnu engang krav om genoptagelse af kommerciel hvalfangst. Kravet kom fra Island, der ønskede et begrænset antal våge- og finhvaler, og fra Japan, der ønskede et antal vågehvaler. Samtidig vedtog IWC, at regelsættet for fremtidig regulering af fangst skal udvise den allerstørste forsigtighed ved tildeling af kvoter. Grønland fik tildelt en kvote på 115 vågehvaler (sildepiskere) og 21 finhvaler i 1992 og lignende antal de to følgende år. Det sker ud fra reglerne om kvoter til oprindelig, livsnødvendig fangst. Næste møde i IWC bliver i sommeren 1992. ■

Foto: Peter Christen

En pukkelhval stikker snuden op over vandet – fotograferet ved Grønland, hvor der findes en mindre bestand af pukkelhvaler. Pukkelhvaler er fredede og har været det i mange år.

NOTER OM WWF

Forbud mod minedrift

Endelig ser det ud til, at Antarktis' fremtid er sikret: USA har som det sidste land underskrevet en international aftale om verdensdelens fremtid. Aftalen indebærer, at der ikke må forekomme mineraludnyttelse på Antarktis i de næste 50 år. Det er fint, men desværre har amerikanerne også fået indført, at efter de 50 år er der frit slag: Ethvert land, der ønsker at indlede minedrift, kan gøre det, uden at de andre parter i aftalen kan forhindre det. Men heldigvis er Antarktis nu sikret i en lang periode, idet aftalen omfatter en general miljøbeskyttelse af det sårbare kontinent. ■

Otto på turne

I sidste nummer af *Levende Natur* omtalte vi OTTO, som er et næsehorn af stålplader. Otto har et pengeskab indbygget i kroppen og samler penge ind til bevarelse af sine levende artsfæller, som er stærkt truede. Otto samlede 35.000 kr. ind i den måned, han stod på Nørreport station i København. I øjeblikket befinder han sig i Aarhus, som er sidste station på den sommertourne, der også har bragt ham til Odense og Aalborg. Vi vil senere meddele, hvor meget Otto kunne samle ind blandt fynboer og jyder. ■

Panda-march

Knap 700 århusianere vovede pelsen den 5. maj i regnvej for at være med i den årlige Panda-march i Marselisborgskoven. Turen var arrangeret af WWFs lokalafdeling og Aarhuus Stiftstidende, der var glædeligt overraskede over de mange deltagere. Hver deltager gav 2 kroner for hver kilometer, de gik, og det betød 8.800 kroner til WWFs naturarbejde. ■

Grøn telefonnøgle

Så er den der: Den Grønne Telefonnøgle med adresser på 2100 producenter og forhandlere af miljørigtige varer og serviceydelser. F.eks.: Økologisk kød & grønsager, vindmøller, genbrugspapir, grønne rengøringsmidler, solvarme, kosmetik uden dyreforsøg, miljøforeninger, vandspareteknik, byggematerialer, biologisk skadedyrsbekæmpelse, energiruder, genbrugscentre m.m. Bogen koster 98 kr. plus forsendelse og kan bestilles hos firmaet Bæredygtighed Aps, der har skrevet og udgivet bogen. Adressen er Grønnegade 80-3, 8000

Foto: Christian Kough

Århus C, tlf. 86 19 16 41. Den Grønne Telefonnøgle kan også købes i Pandabutikken i København. ■

ITTO og regnskoven

Selv om den Internationale Tropiske Tømmer Organisation (ITTO) arbejder langsomt, sker der dog noget: På det halvårige møde i Ecuador i Sydamerika i maj/juni vedtog medlemslandene retningslinier for plantagedrift efter bæredygtige principper, der blev holdt en workshop om økonomi-

ske incitamenter for overgang til bæredygtig skovdrift i tropiske lande og arbejdet for at forbedre ITTO-projekternes kvalitet fortsatte. Der er ingen tvivl om, at ITTO arbejder i den rigtige retning – godt hjulpet af miljøorganisationerne – men spørgsmålet er, om det går hurtigt nok. WWF Verdensnaturfonden, der har repræsentation i den danske delegation i ITTO, vil fortsat presse på for at få bæredygtig skovdrift overalt i troperne. ■

Skolebørn sælger julekort

Mere end 100.000 skolebørn i Danmark, Norge og Finland vil formentlig i de kommende måneder sælge julekort for WWF. I Danmark er det fjerde år, eleverne gør sig selv og naturen en tjeneste på denne måde, mens Norge er med for tredje gang og Finland for første gang. De første tre år har skoleelevernes indsats bidraget med mere end 1 million kroner til WWFs arbejde. Skoleeleverne tjener selv et mindre beløb på salget – som oftest bruges pengene til klasseudflugter, oplyser skolerne. Henvendelser om skolebørnernes julekortsalg i Danmark kan ske på tlf. 31 39 92 43 mellem kl. 9.00 og 15.00. ■

Naturprisen

Lokalafdeling Sønderjylland uddeklarer Naturprisen for anden gang den 16. november ved en koncertaften i Sønderjyllandshallen. Radioens Big Band underholder – så det skal nok blive en spændende aften. ■

Hvaler klarede frisag

Den Internationale Hvalfangstkommission afviste på det årlige møde i Reykjavik i Island endnu engang krav om genoptagelse af kommerciel hvalfangst. Kravet kom fra Island, der ønskede et begrænset antal våge- og finhvaler, og fra Japan, der ønskede et antal vågehvaler. Samtidig vedtog IWC, at regelsættet for fremtidig regulering af fangst skal udvise den allerstørste forsigtighed ved tildeling af kvoter. Grønland fik tildelt en kvote på 115 vågehvaler (sildepiskere) og 21 finhvaler i 1992 og lignende antal de to følgende år. Det sker ud fra reglerne om kvoter til oprindelig, livsnødvendig fangst. Næste møde i IWC bliver i sommeren 1992. ■

Foto: Peter Ørting

En pukkelhval stikker snuden op over vandet – fotograferet ved Grønland, hvor der findes en mindre bestand af pukkelhvaler. Pukkelhvaler er fredede og har været det i mange år.

Xanthoria, Physconia og Lecanora

– er ikke en ny slags Turtles! Det er tre lav-arter, som børn og unge over hele landet skal ud og lede efter i dette efterår. På dansk hedder de tre lav-arter almindelig væggelav, pudret rosetlav og bykantskivelav, og de tre forskellige lav-arter viser noget om forureningsgraden i det pågældende område. Og formålet med hele øvelsen er netop at gøre børn og unge mere miljøbevidste – og få noget at vide om miljøet. Lavregistreringen finder sted fra september til december og bliver nøje fulgt i Danmarks Radios TV-programmer »Klar, parat – svin«, der sendes hver anden uge med start 10. september. Alle 5. klasser i Danmark har fået tilbuddet om at være med, og ved redaktionens slutning midt i juli havde knap 600 klasser meldt sig. ■

HT-bus med miljø- budskab

Med budskabet »Når flere kører sammen, får naturen bedre luft« på siden kører en af HT's miljøvenlige hybrid-busser i disse måneder rundt i København. Udvendigt er bussen udsmykket med tekster og tegninger, der opfordrer bilisterne til at køre kollektivt. Inde i bussen er der skiftende udstillinger, arrangeret af en række grønne organisationer, heriblandt WWF Verdensnaturfonden. Bussen, der kører på skiftende ruter i byen, startede sin miljøfærd i august og fortsætter frem til næste sommer. ■

Økologisk kaffe

Kaffe-glade danskere kan få økologisk kaffe fra Mexico i Panda-butikken. Kaffen hedder Uciri-kaffe, og den kommer fra en sammenslutning af små kaffebønder i det sydlige Mexico. Kaffen er importeret af U-landsimporten, der betaler en højere pris direkte til bønderne. Det betyder, at bønderne har større chancer for at klare sig i konkurrencen med de store kaffedyrkere. U-landsimporten har også skaffet kaffepulver fra Tanzania, så også travle folk,

Foto: Christian Krogh

U-landsimporten arbejder for at sikre de fattige småbønder i u-landene en bedre tilværelse. Kaffen her kommer netop fra sådanne småbønder.

Gaver og bidrag

Perioden 8.3.-30.6.1991

WWF Verdensnaturfonden ønsker at sige tak til alle bidragydere. Det er alene pladsmangel, der tvinger redaktionen til kun at bringe oversigten over bidrag på 500 kr. og derved til WWF's hjælpearbejde. Tak for hjælpen.

Nye støttekredskontrakter:

2.000 kr. pr. år: Arendso ApS, Bettina Gelbjerg-Hansen, Eva Gelbjerg-Hansen, Nils Gelbjerg-Hansen.

1.000 pr. år: Povl Heegaard.

Gaver og bidrag:

Benny Diedrichsen 500, Else Skærbæk 2.000, Karin Andersen 500, Margit Christensen 1.400, IFP Kursus 1.500, Gisselgård Godskontor 2.500, Jan Skythammar 1.550, Dansk Eldental 1.500, M. Toldam & Sønner 2.500, Klausen & Partners 1.500, Otto Højmark Andersen 11.595, Margit Rostgaard 1.000, AIM Research A/S 840, Lars Jørgensen 1.000, Anders Wind Christensen 500, Nina Remark 500, A/S Tena Invest 800, P-R-Electronics 500, Danlinds Miljøfond 60.000, Husligt Arbejder Forbund Københavns Afd. 500, Alexandra Møller 500, Børge Hansen 500, Martin Dam Kristensen 500, Jens Michael L. Hansen 900, Peter Meyer 500, Lizzi Andersen 500, Crit Hauschild 500, Sonja Olsen 500, Asta Hemmingsen 500, Karin Mørdrup 500, Specialarb. Fagforening, Kø-

ge 500, PMF København 1.000, Allan Stich 500, PMF Sønderjylland 500, Aksel Østero 500, S.I.D. Hadsund 500, Carsten Johansen 580, Stuekulturforeningen af 1960 Fnsund 900, Foreningen af Sundhedsarbejdere for Fred 1.000, Verner Adamsen 500, B. Bruun Nielsen 500, Hans Peder Hansen 550, Fabrik- & Specialarb. Forbund Fbg. 500, Henning Sørensen 500, Renovations Arbejdere Fbg. 500, Sam og Mia Jarris Legat 5.000, Helle Slottved 1.000, B. Duver 500, Per Knudsen 650, Bettina Moe 500, Helge Buus 500, Marianna Sølvberg 600, Kurt Seidlev 600, Thomas Grønlund Nielsen 500, Gert Jørgensen 700, Annette Due 500, Annie Matras 500, Henry Nielsen 500, Kirsten Lock 500, Birthe Dahl Nielsen 500, Tove Ollidag 500, B. Dreyer 500, Jacob Pedersen 5.000, Anne Marie Petersen 500, Egon Nielsen 500, Mette Skjold 500, Rene Rughaven 500, Helle Thyregod Hansen 750, Karen Due 500, Søren Weinreich 600, Anette Petersen 500, Hanne Laursen 500, Lillian Rasmussen 500, Poul Lorenzen 500, Susanne Braucke 500, Mette Grovemann 500, Rolf Sjögren Jensen 500, Christiani 500, Carl Mervald 500, Olaf Olsen 1.000, S.I.D. Munkbo-Afd. 500, Gunna Kershøj 500, Peter Sørensen 500, Kirsten Jacobsen 500, Mette Ljungdahl 580, Jørgen Nielsen 500, HK afd. 6 Kbh./Efterlønsm. og Pensionist Klub 730,25, Robert R. Bunsvil 500, Kjeld Christensen 500, Jørn Jensen 500, Anni Sydel 500, Jacob Nielsen 500, Fru V. Elgaard 800, Asger Hansen 500, Esther Møller-Pedersen 500, Peter Stehr 500, Hans Øster 500, Susanne Klem 500, Kjeld Christensen 500, Lise Stryhn og Tom Laursen 500, Renate Fries 500, Kim Sørensen 500, Majbritt Dehli 500, Margit Andersen 500, Mary-Ann Jørgensen 500, Mette Adamsen 500, Jørgen Foss 500, Hedvig Bondrup 500, Vilhelm Jørgen Sjøberg 500, Kaare Schmidt 1.300, Ambella Neuhaus 500, Anna Quist 500, Else K. Steenstrup 500, Hanne Petersson 500, Top Fototeknik 500, R. Kallehauge 500, Brian Olsen & Sønner ApS 500, Nyborg 500, Emma Thomsen 500, Kirsten og Jens Ole Steen 500,

Erhvervsbladet A/S 500, Concorde 500, Ole de Fønss 500, Carsten Iversen 500, Elsebeth Fangel 500, Per Møller Plet 800, Carsten Skaarup 500, Ellen Andersen 1.000, Leila og Poul Boel 500, Birgitte Lindegaard 500, Boy Kromann 500, Holding 500, Jan G. Christensen 500, Ingvar Sørensen 500, Elisabeth Sørensen 500, Inger Kongard 500, Torben Rønje 500, Ole Kjølner 500, Aage Haar 1.000, Lisbeth Plenge 500, Ole Kornum 1.300, Di Caterino 500, Ole Kristiansen 500, Ebbe Jensen 500, Inga Lolk Knudsen 500, Bertrams Farvehandel 1.000, Kim Hansen 500, Vivo 500, ? Aalborg Afdeling 500, Vilvorde Kursuscenter 500, Karen og Mark V. Strøm 500, Otto Pedersen 500, Rikke Wegner Petersen 500, Ole Vrist Hovgaard 500, Rikke Havn Eriksen 500, A. Christiansen 500, F. Thygensen 500, Claus Feldborg 500, P.D. Fashion Aps. 500, Thorkild Sørensen 500, Hanne H. Larsen 500, Margit Mørrensen 500, Tove Christiansen 500, Sven Sparholt 500, Tove Petersen 500, Arne Schmidt 500, Hanne Nebeling 600, Trine Nielsen 500, Inge Kisbo 500, Ole Kjer 500, Ernst Lubich 500, Daugaard Sørensen & Søn A/S 1.000, Dansk Amtskreds 500, Benthe Schou 500, Birthe Jungmark 500, Lasse Werling 500, Else Sørensen 500, Augustinus Fonden 30.000, Fonden af 1. Juli 1980 1.000, Lunds Legat 15.000, Kate Kornum 500, N. Nørskov Andersen 600, Niels Hansen 500, Aika 500, Gerda Axelsen 500, Per Hersby 1.000, Asta Larsen 500, Dragør System Service 1.000, Flemming Jakobsen 500, Wm. Vets Fond 25.000, K. Mortensen 500, Dansk Metalarbejderforbund, Nyborg Afd. 500, Grete Hjalp 500, S.I.D. Glostrup Afd. 1.000, Tang Koch 500, Hvidovrevejens Slager 500, Søren Sørensen 500, Laila Kist 500, Kirsten Kruhøffer 500, Henry Nielsen 500, Inger Westlund 500, Laila Lund Rasmussen 500, P. Ibsen Bank 500, Helle Hansen 600, Leif og Kurt Meyer 500, Erik Mogens 500, Grete Skov 500, Anne Marie Nielsen og Lothar Küter 500, Niels Jørn Krogh 500, Jens Veselsky Pedersen 500, Per G. Henriksen 500, Nanna Gjøl 1.000, Fabrikant Kaj E. Nielsen & Gud-

run E. Nielsens Fond 500, A/S Poxla Hegn 500, Merete Andersen 500, Hanne Weimann 500, Anne Røvsing Andersen 500, Lissie Hansen 500, Bodil Falkenberg 500, Vinterskolen '91 1.186, Bent Jespersen 500, P. & C. Johansen 500, Jens Østergaard 500, Eva Dissing Olsen 500, A. Bjørklund 500, Mette Lene Skovmand 500, Uniship 650, Annelise Bach 500, Knud Jonsson 600, boet efter Alfred Andresen 44.000, N.N. 1.500, Lis Årbe-Petersen 500, Vemmetofte Kloster 500, Werner Christell 500, Dorte R. Christensen 500, Tica 500, Erik Gravesen 1.000, Carl Heide 500, Inger Petersen 500, Kim Brogaard 1.300, Statoil Kr. Hyllinge 525, Lise Palm 500, Peter Wandborg 1.150, T.C. Johansen 500, Jørn Jensen 500, Stuekultur Køge 850, Kristian Berg 500, Jan Francis Høse 500, Alexandra Nielsen & Betty Rasmussen 500, H. Bitsch 500, 9. u. Eng-have Pl. Skole 2.410, Fuglevennerne Århus 1.200, Finn Tolstrup 500, Niels Ebbe Andersen 2.000, Carsten Møller 1.000, Lund & Raffel 500, Erik Mathiesen 500, A/S Fremadkontor 500, Ejvind Skovhede 500, Ida Møller 500, Gunhild Christensen 500, Henrik Ravnild 500, Vestegnsens Fugleforening 800, Henning Aager 500, H.K.H. Kronprins Frederik 500, Jens Overgaard 500, Kim Malou 500, Jacob Nordstgaard 600, S. og C. Wennerwald 500, John R. Andersen 500, Beth Hørdum Pedersen 500, Ruth Rasmussen 500, Kim Bundstrup 500, Torben Bondrup 500, Carsten Ehrenreich 500, Pia Glavind 500, Ib Henry Hansen 500, Hernod Lannings Fond 10.000, Fomina ApS 500, Klaus Köhler 500, Gunnar V. Holm 500, Its 1.000, Vagn Lindstrøm 500, Langelands Effertskole 800, Anne Stendal 500, Hansen 500, Jan G. Christiansen 500, Politikens Fond 5.000, Theo C.M. Haring 700, Anonym 1.500, Jens Mogens 500, Gjerløv 1.000, Anonym 1.500, Svend E. Henriksen 500, Den Socialdemokratiske Klub Metal Afd. 17 1.000, Asta Hemmingsen 500, Anne Marie Kristensen 25.000, J. Erboe I/S 1.000, Vinnie Christis 500, Klubben ZH 1.500, Vibeke Emborg 500, Kaj Roland 500, Claes Stig Jensen 500.

BREVKASSEN

Skriv til Levende Natur, mærket »Brevkassen«.
Spørgsmål vil blive besvaret af et panel af WWF Verdensnaturfondens videnskabsfolk og eksperter. Spørgsmål, der ikke er plads til i bladet, besvares personligt.

Rejser med WWF

For nogle år siden var en af mine bekendte med på en spændende rejse, hvor Torben Wulff var rejseleder. Rejsen gik under benævnelsen »Panda-rejse«. Er det noget, der stadigvæk eksisterer?

Venlig hilsen
Anne Pontoppidan
Vordingborggade 91
2100 København Ø

Det, du henviser til, er et samarbejde, som WWF har med rejsebureauet Travel Life. Der er ikke i øjeblikket noget aktuelt i denne sammenhæng. Men der er en anden mulighed, idet vi netop har indledt et samarbejde med Albatros Travel om nogle spændende rejser med fantastiske naturoplevelser. Disse rejser er planlagt til at finde sted i februar og marts næste år.

Der arbejdes i øjeblikket med følgende rejsemål: Costa Rica, Ecuador med ophold på Galapagos samt Brasilien med ophold i Pantanal – et af verdens største tropiske vådområder. Priserne vil ligge på omkring 20.000 kr. for 14 dage. Der vil være mulighed for at forlænge rejsen med en ekstra uge.

Interesserede kan rekvirere en detaljeret turbeskrivelse hos WWF eller hos Albatros Travel, Frederiksberggade 15, 1459 København K. Telefon 33 32 24 88.

Alle spørgsmål vedrørende rejserne besvares af Albatros Travel.

Med venlig hilsen
Indsamlingschef Ivan Sørensen

London Zoo er reddet

Jeg har læst i aviserne, at London Zoo skal lukkes i september 1991, og at mange af dyrene vil blive aflivet, fordi de ikke kan være nogen steder. Sidste år var jeg selv i London Zoo, og det var en spændende oplevelse. Hvorfor lukker man verdens største zoologiske have? Kan WWF ikke gøre noget for at redde dyrene?

Venlig hilsen
Maja Frendrup
Nygaardparken 48
7400 Herning

Dit første spørgsmål er let at besvare: Haven skulle lukkes, fordi der ikke var penge til at drive den vi-

dere. Men nu har direktøren for haven, David Jones, fundet en løsning, som kan redde dyrene, gøre haven til en publikumssucces og desuden bidrage til den videnskabelige forskning samt til bevarelse af truede dyrearter. London Zoo skal nemlig gøres til et »Conservation Center«, dvs. et naturbevarelsescenter. Det betyder, at der bliver færre forskellige dyr, men til gengæld vil dyrene få bedre forhold. Haven vil koncentrere sig om specielle miljøer – f.eks. den afrikanske savanne, arktiske dyr eller dyr i regnskoven. David Jones, der er medlem af WWF-Englands bestyrelse, vil dermed tilføje den zoologiske have et nyt indhold: De besøgende vil få indblik i, hvordan dyrene lever i naturen, der vil blive lavet uddannelsesmateriale til glæde for skolebørn og studerende, og haven

vil arbejde med avl af truede dyrearter. WWF arbejder netop for at påvirke zoologiske haver over hele verden til at skabe denne kombination, så ikke mindst bymenneskene kan få en større forståelse af, hvorfor det er så vigtigt at bevare naturen. De dyr, som ikke passer ind i den nye zoo, vil blive overført til andre haver eller få lov at blive, til de dør af sig selv. David Jones har lovet, at ingen dyr bliver aflivet.

Venlig hilsen
redaktør Anne-Marie Mikkelsen

Kan vi redde storken i Danmark?

Der er nu kun få storke tilbage i Danmark. Jeg læste for nylig i avisen, at der i 1991 kun yngledes 9 storkepar. Hvad er årsagen til, at der bliver færre og færre storke, og kan vi redde de sidste storke, vi har? Hvad gør WWF for at redde den truede fugl?

Venlig hilsen
Pierre Stabell
Stærevej 34
2400 København NV

Ornitologerne har diskuteret årsagen til storkens tilbagegang i årtier uden at kunne give nogen sikker forklaring. Afsvanding af moser og enge – storkens foretrukne fødeområder – har været til skade for arten, men det er ikke den eneste forklaring. Der er stadig så mange enge og moser i Danmark, at der er grundlag for langt flere end den sølle halve snes storkepar, vi har tilbage. Så der må være andre årsager, f.eks. det stigende antal elledninger. De udgør en stor fare. Hvert år omkommer mange storke ved at flyve mod elledninger. Derfor har en særlig gruppe af storkevenner i Dansk Ornitologisk Forening også arbejdet ihærdigt på at få fjernet elledninger nær storkereder, og i øvrigt sørget for at holde rederne i god stand, så de ikke risikerer at styrte ned med æg eller unger.

Det har redningsarbejdet været koncentreret om herhjemme.

I vinterkvarteret i Afrika dræbes et stort antal storke, enten ved at blive skudt eller forgiftet, eller ved at vådområderne forsvinder. Det er her, WWF Verdensnaturfonden prøver at sætte ind. Men det er påfaldende, at storkens tilbagegang stort set kun har ramt bestandene i Vest- og Centraleuropa, inclusive Danmark. Der er altså ikke fundet nogen forklaring på dette forhold. Som art betragtet er storken dog hel-

digvis ikke truet. Der yngler stadig i tusindvis af storkepar, der hvor livsbetingelserne åbenbart er bedre for storken end i Danmark. I Østeuropa klarer storkene sig udmærket, og f.eks. i de baltiske lande bliver der flere og flere storke. Selvom dette ikke bringer vores storke tilbage, kan det måske alligevel tjene til beroligelse.

Venlig hilsen
Lic.scient. Tommy Dybbro

Storken er ved at være et særdeles sjældent syn i Danmark. Her har naturfotografen Lone Eg Nissen forevigt den flotte sommergæst.

Lad det grønne kontor blomstre

Giftig ozon fra kopimaskiner, dampe fra kemiske kontorartikler, tobaksrøg, støv og mangelfuld rengøring er blandt de årsager, der mistænkes for at skabe dårlig trivsel og ekstra sygedage.

Det ved efterhånden enhver, der arbejder i kontorverdenen – fra koncerndirektøren til den yngste elev. Her er nogle forslag til, hvad der kan gøres for at skabe en mere grøn arbejdsplads

Af Kjeld Hansen
Bæredygtighed ApS

Kontoret kan være en særdeles usund arbejdsplads. Men flere og flere begynder at forstå, at kontormiljøet ikke kun påvirker vores sundhed. Det påvirker også det ydre miljø – verden omkring os.

Slet en linie tekst med den forkerte rettelak, og du ødelægger en lillebitte flig af atmosfærens beskyttende ozonlag. Fyld kopimaskinen med klorhvidt papir, og den kemiske forurening af Østersøen fortsætter. Eller indkøb de forkerte brevordnere, og syrerregnen vil fortsat falde over Skandinavien skove.

Her er nogle forslag til, hvad du umiddelbart kan gøre for at få en mere miljøvenlig arbejdsplads:

Skift til papir af genbrugsfibre til korrespondance, kuverter, visitkort, fotokopiering, printerpapir, EDB-lister, fax, publikationer, køkkenruller, toiletpapir etc. Køb ublegede papirprodukter som f.eks. kaffefiltre, papirservietter, håndklæder og toiletpapir.

Opret en indsamlingsordning for papir. Sæt to papirkurve ind på alle kontorer: En til genbrug (grøn) og en til affald (rød). Sørg for en fast afleveringsaftale, evt. med egne containere.

Genbrugspapir i 100 pct. genbrugsfibre, der ikke er bleget med klor eller andre kemikalier, har en grålig tone. Det skyldes bl.a. rester af tryksvæerte. Ny papirmasse er gullig, og den hvide farve fremkommer først, når papirmassen bleges med klor. Det kan dog også lade sig gøre at blege med brintoverilte, der ikke skaber miljøproblemer (Levende Natur er trykt på brintoveriltebleget papir. Red) I 1989 indsamlede vi 362.000 tons brugt papir. 260.000 tons – eller 68 pct. blev genbrugt i den danske papir- og papindustri.

I dag fås genbrugspapir i så gode kvaliteter, at det uden problemer kan bruges til bl.a. fotokopiering og EDB-lister. Og det er

billigere. Dog kan det støve en smule mere end almindeligt papir.

Når man ser ud over et moderne kontorlandskab i lyse lokaler med grønne planter og smukke møbler, kan det være svært at forestille sig det kemikaos, som kontorbranchen skaber i miljøet. Det hele ser jo så pænt og rent ud!

Men tag nu f.eks. en af de små flasker med rettelak – Tipp-ex, Pelicano, Penol eller Pentel. De ser ganske uskyldige ud, men det er de absolut ikke. De indeholder stoffet 1.1.1. trichlorethan. Udover at være sundhedsskadeligt laver rettelak også huller i himlens ozonlag. Så undgå alle produkter, der indeholder trichlorethan. Der er masser af alternativer – spørg hos din kontorforsyning.

CFC-gasser og skrappe opløsningsmidler som xylen og toluen giver de samme problemer som trichlorethan.

Eller tag de farvestrålende ringbind og brevordnere, der fylder reolerne på alle kontorer. De er fyldt med fakturaer, bilag, breve og – syrerregn! Langt de fleste er fremstillet af PVC-plast, der indeholder klor. Både under produktionen og ved afbrændingen eller deponeringen af PVC-plast frigives der klorforbindelser, som giver anledning til syrerregn.

Undgå i det hele taget kontorartikler i plastic med mindre du kan få dem uden PVC. Genbrug tonerpatroner til kopimaskiner og laserprintere, og genbrug også farvebånd. Ofte er kassetterne fremstillet af PVC. Uanset hvilken slags plastic, du bruger, så brug det, du har – det er slidt helt op.

Skær også ned på forbruget af

Vil du vide mere om miljøproblemer i kontorverdenen, så læs Den Grønne Kontorguide, som er skrevet af forfatteren til denne artikel, Kjeld Hansen.

engangsservice i plast eller pap. Brug rigtige kopper – og vask op efter dig!

Skift over til miljøvenlige rengøringsmidler, både af hensyn til miljøet og rengøringspersonalet, selv om de ikke er helt så effektive. Lidt skidt i krogene er trods alt bedre end et rent helvede.

Skift almindelige elpærer ud med energisparepærer overalt, hvor der bruges lys i mere end tre timer dagligt. Udover at dæmpe syrerregn og drivhuseffekt vil det også betyde en mindre elregning. Sluk lamper, EDB-skærme, kopimaskiner og telefaks, når der ikke er brug for dem. Skru ned for alle radiatorer om natten.

Man kan ikke smage, at der er langt flere fugle på en økologisk mark, men det er der. Med statsgaranti.

Køb økologisk mælk, ost, æg, kød, korn, mel, brød, grønsager, frugt eller bær, og du gør noget godt for miljøet. Og hvorfor ikke servere økologisk dyrket vin, champagne eller øl ved den næste reception eller firmafest? Begge typer drikkevarer fås i fremragende kvaliteter.

Miljøet i den tredje verden kan man også række en hjælpende hånd, hvis man skifter over til økologisk dyrket kaffe og te. Samtidig er man med til at understøtte de spæde forsøg på en bæredygtig udvikling af landbruget i disse lande.

De økologiske produkter er lidt dyrere end de almindelige, fordi der er gjort en ekstra indsats for miljøet. Man må altså betale en smule ekstra for ikke at fylde miljøet med unødvendige kemikalier, men samtidig er man med til at hjælpe landbruget gennem den vanskelige omstillingsproces til bæredygtige dyrkningsformer.

Kvalitet – og ikke mindst livskvalitet – koster penge. Nogle mennesker synes ikke, de har råd. Spørgsmålet er nok mere, om vi har råd til at lade være! ■

Tegning: Lars Petersen

-skadeligt !!? Ha!!

Naturen har brug for hjælp

– derfor støtter jeg WWF
Verdensnaturfonden

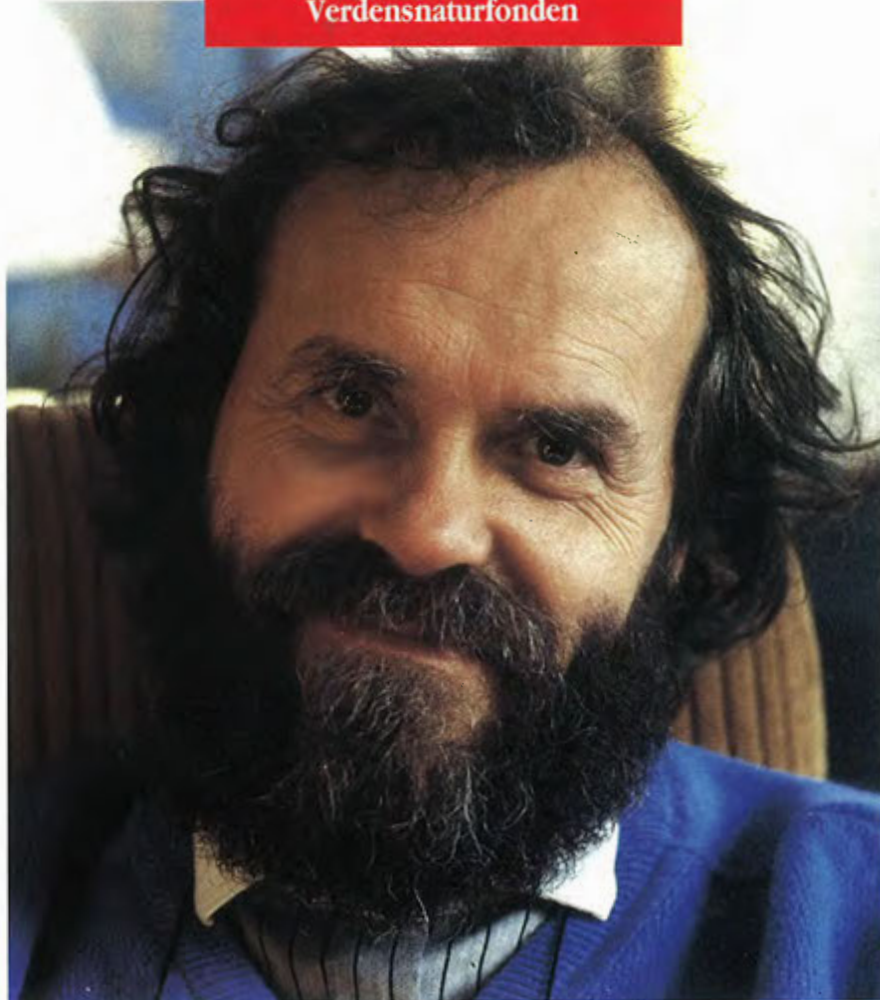

Foto: Jo Seising/Billedhuset

Johannes Møllehave har delt sin tid lige-
ligt mellem præstegerning og forfatter-
skab. Hans kirker har været fyldt til bri-
stepunktet. Og utallige er de revyer, han
har leveret tekster til, de viser, han har
skrevet, og de inspirerende bidrag han
har leveret til radio og tv. Kierkegaard og
H.C. Andersen, børne- og ungdomsbø-
ger, kriminalromaner og prædikener: In-
tet er ham fremmed. Sit eget liv har han
beskrevet i erindringsbøgerne *På myrens*

fodsti. Så forskellige sind og *Huset vi bor i*.
Sin støtte til WWF Verdensnaturfonden
har Johannes Møllehave bl.a. udtrykt
ved at skrive monologen MODER
JORD, der er aftrykt her på siden. Den
blev fremført af Bodil Udsen ved et in-
formationsmøde om kampagnen om bio-
logisk diversitet, Naturens Spisekammer,
som WWF holdt for folkeskolelærere i
København i april i år, og den blev skre-
vet specielt til denne lejlighed. ■

MODER JORD (Johannes Møllehave)
Velkommen kære kvinder børn og mænd!
Jeg håber I kan kende mig igen?
Man kender vel sin egen gamle mor!
Og jeg er jeres mor. Og Moder JORD
Og jeg er endnu stolt af mine frugter
Jeg bugner med forskellige produkter
som risen, hirsen, majsens eller hveden
Jeg har min styrke i mangfoldigheden.
Som blomsten har jeg mine bi-indkomster
Jeg varierer 18.000 ærteblomster!
Den som for alvor ser variationen
Han overgi'r sig – og beundrer konen
Så mange spiselige ting man møder!
Jeg kaldes moder JORD fordi jeg føder
Jeg både føder og jeg skaffer føde
til trods for ørkerne og alt det øde
Selv i en ørken fødes kaktuser og tidsler
Hvor meget mere hvor man overrisler
og lægger mine haver i terrasser
Men krisen er her. Og jeg syns den kradser
Hvis det blir ved så trues alt som gror
Det er jo kønt I kalder mig for Moder JORD
Men lad mig sige det med rene ord:
Hvorn er det I behandler jeres mor!
Min blomstring er en underfuld forvandling
Men kræver dog en rimelig behandling
I Indien er jeg hellig. Hvad er helligt?
At føde ALT – og føde så forskelligt!
From er jeg ikke. Men jeg tror at helligheden
præcis er dette med forskelligheden.
Forskelligheden sprænger glas og ramme
Men kærligheden det er dog den samme
Jeg elsker risen, hirsens, majsens, hvedens
og vinge-bønnen – hele frodigheden
Kun tanken om at være mindre frodig
kan gøre mig så rasende mismodig
Og jeg er ganske enig med de hellige
at helligheden bor i det forskellige
Forskelligheden, kaldet diversiteten
er det guddommelige ved planeten
Forskelligheden mellem får og elefanter,
forskelligheden mellem mår og panter,
forskelligheden mellem mus og salamander,
forskelligheden mellem alle jordens planter
Forskelligheden er det største gode
som skænkes jer på denne grønne klode
Ja man har hentet planter helt fra Andes
hvis spirekraft man ikke vidste fandtes
Jeg bringer jer besked – her er beskeden:
Pas ømt og varsomt på forskelligheden
som også kaldes for diversiteten
enhver som åbner øjnene kan se den!
Den er mit modernærke under huden
Den er mit livstegn – for I døde uden.
I er forskellige fra Indiens hellige
men alle lever af DET SAMME: Det forskellige
Tør jorden tro at den er mellem venner
Og tør man lægge den i jeres hænder
Kun hvis I værner om diversiteten
for ellers vil det allerværste ske den
For der er varsler, der er advarsler og jærtegn
som viser at hvert livstegn kræver kærtegn
Livstegn og kærtegn de er lige hellige
Bevar det samme – ved at værne det forskellige.